

POSLOVNA STATISTIKA

LJILJANA CVETKOVIĆ

<http://people.dmi.uns.ac.rs/~lila/>

Osobnosti statističkog zaključivanja

◆ *neizvesnost*

Osobnosti statističkog zaključivanja

- ◆ *neizvesnost*
- ◆ od *uzorka* ka populaciji

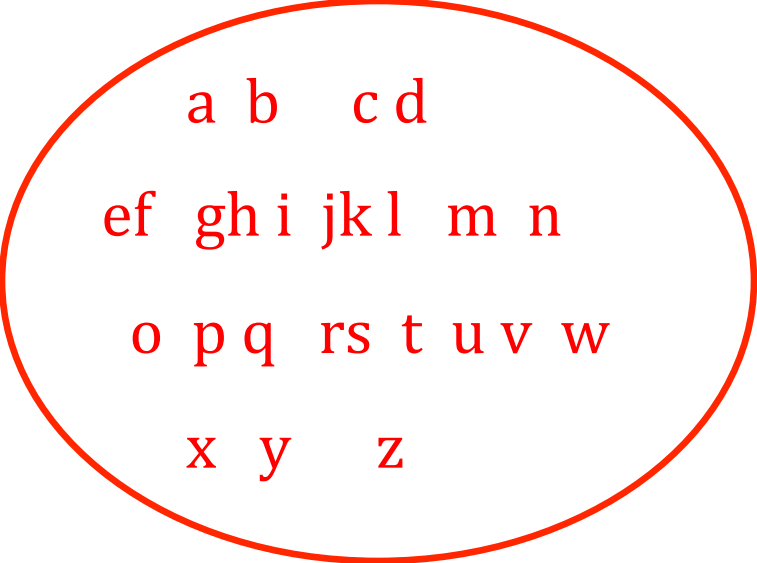
Osobnosti statističkog zaključivanja

- ◆ *neizvesnost*
- ◆ od *uzorka* ka populaciji
- ◆ bazirano na *numeričkim* karakteristikama

Populacija vs. uzorak

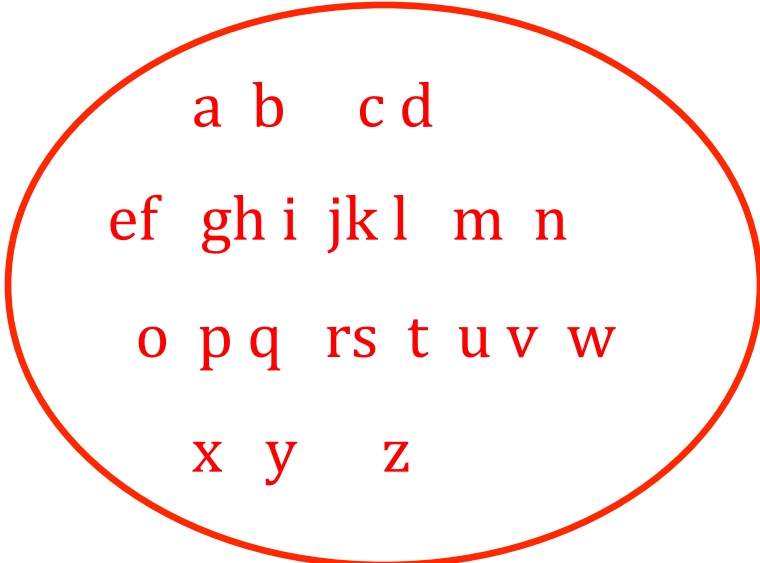
Populacija

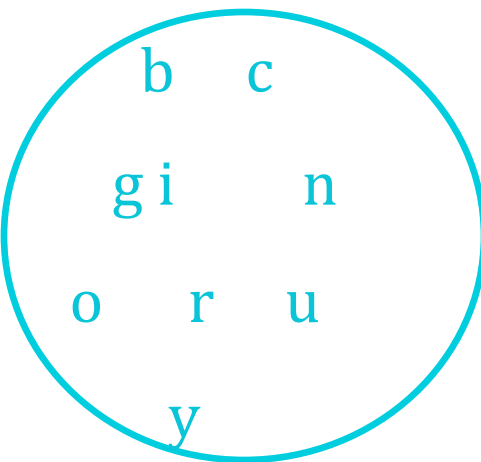

Populacija vs. uzorak

Populacija

Uzorak

Reprezentativnost uzorka

uzorak je DEO populacije
treba da bude *reprezentativan*

Reprezentativnost uzorka

uzorak je DEO populacije
treba da bude *reprezentativan*

slučajni uzorak

Redosled koraka

1. prikupljanje podataka
2. predstavljanje podataka
3. obrada podataka
4. prelazak na statističko zaključivanje, ako ima dovoljno podataka za to

DESKRIPTIVNA STATISTIKA

1. prikupljanje podataka
2. predstavljanje podataka
3. obrada podataka
4. prelazak na statističko zaključivanje, ako ima dovoljno podataka za to

DESKRIPTIVNA STATISTIKA

1. prikupljanje podataka
2. predstavljanje podataka
3. obrada podataka
4. prelazak na statističko zaključivanje, ako ima dovoljno podataka za to

INFERENCIJALNA STATISTIKA

Raspodele

◆ Empirijske

- podaci dobijeni merenjem (posmatranjem)

◆ Teorijske

- izvedene pomoću logičkog i matematičkog razmišljanja

... statističko zaključivanje počinje sa jednom ili više empirijskih raspodela, a završava se pozivanjem na neku od teorijskih raspodela ...

Teorijske raspodele

X – *slučajna promenljiva*

◆ diskretne

$$P(X = x_i) = p_i$$

$$X : \begin{pmatrix} x_1 & x_2 & \dots & x_n \\ p_1 & p_2 & \dots & p_n \end{pmatrix}$$

◆ neprekidne

$$P(a \leq X \leq b) = \int_a^b f(x) dx$$

$f(x)$ – *funkcija gustine*

Teorijske raspodele

diskretne

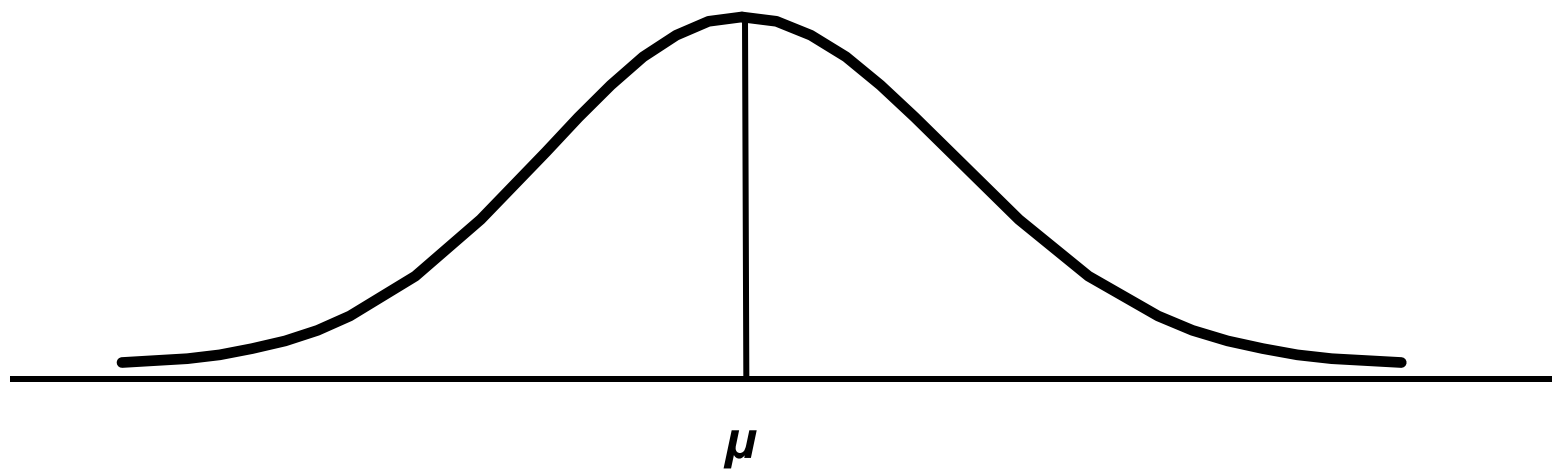
- **Binomna**
- Bernoulli-jeva
- Hipergeometrijska
- Uniformna
- Zipf-ova
- Boltzmann-ova
- Geometrijska
- Logaritamska
- Poisson-ova
- Skellam-ova
- Zeta

neprekidne

- **Normalna**
- Studentova t-raspodela
- Hi kvadrat
- F-raspodela
- Logaritamska
- Trougaona
- Uniformna
- Eksponencijalna
- Gama
- Cauchy-jeva
- Hiperbolična
- Laplace-ova

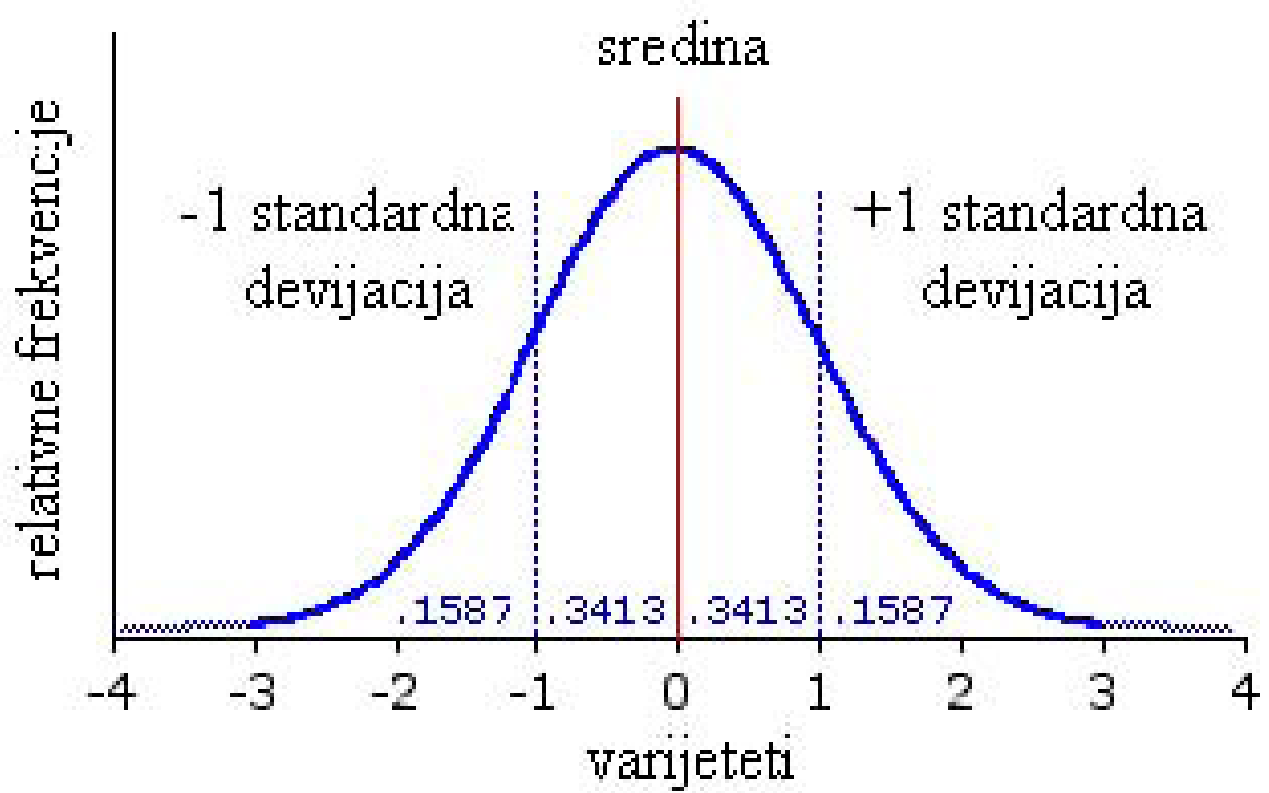
Funkcija gustine normalne raspodele

$$f(x) = \frac{1}{\sigma\sqrt{2\pi}} e^{-\frac{(x-\mu)^2}{2\sigma^2}}$$

Normalna raspodela

DESKRIPTIVNA STATISTIKA

LJILJANA CVETKOVIĆ

<http://people.dmi.uns.ac.rs/~lila/>

PRIKUPLJANJE PODATAKA

Metode prikupljanja podataka

eksperiment

**posmatranje
merenje**

intervju

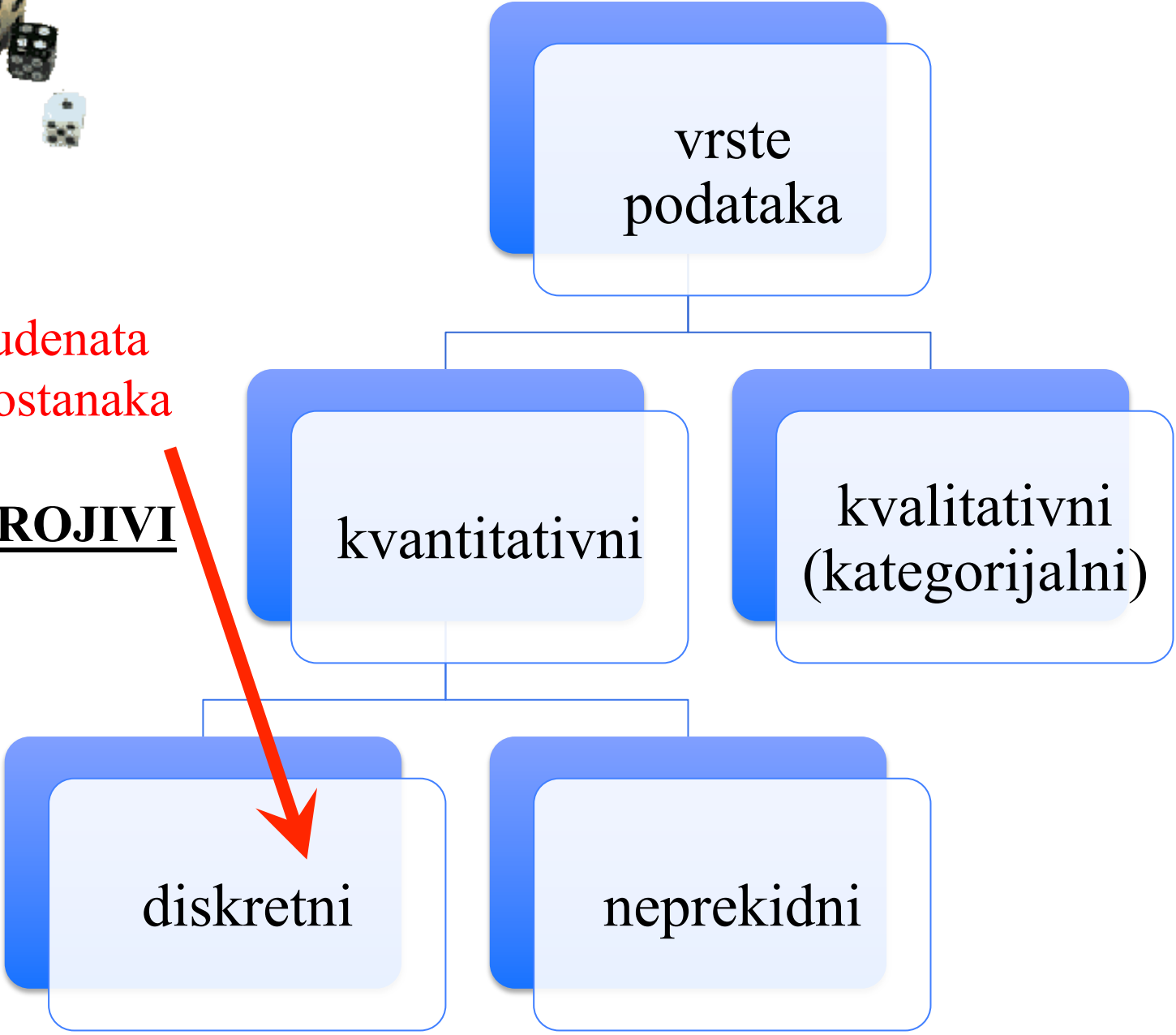
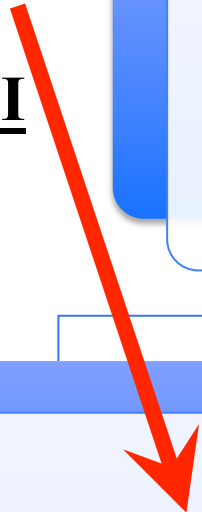
**telefonska
anketa**

upitnik

broj studenata
broj izostanaka

PREBROJIVI

temperatura
težina

IZMEREENI

boja očiju
bračni status

SVRSTANI U
KATEGORIJE

PREDSTAVLJANJE PODATAKA

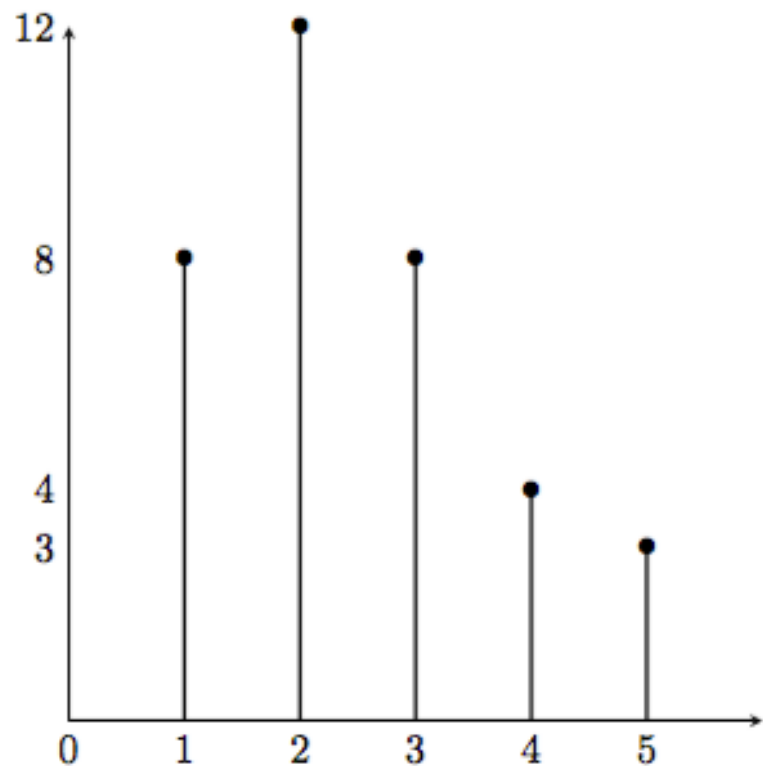

Predstavljanje diskretnih podataka

tabelarno

x_i	f_i
1	8
2	12
3	8
4	4
5	3
Σ	35

grafički

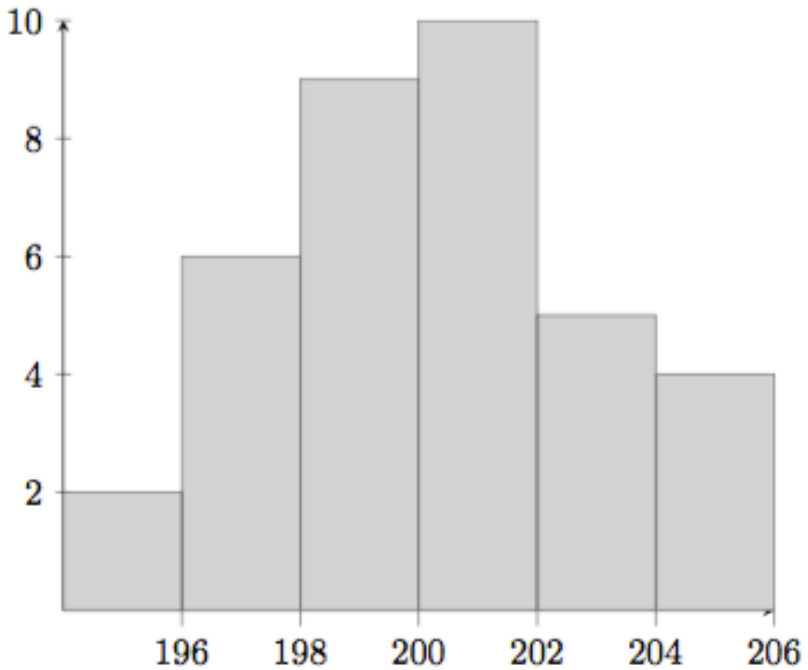

Predstavljanje neprekidnih podataka

tabelarno

Interval	f_i
[194 , 196)	2
[196 , 198)	6
[198 , 200)	9
[200 , 202)	10
[202 , 204)	5
[204 , 206]	5
Σ	37

grafički

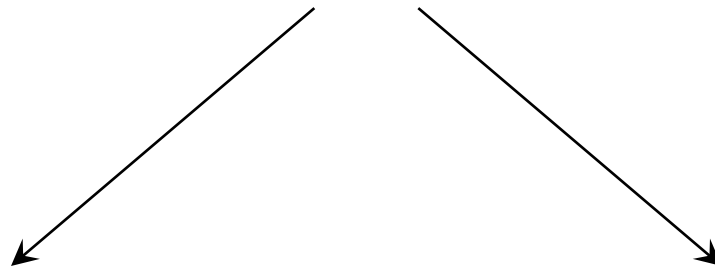

OBRADA PODATAKA

Brojne karakteristike obeležja

na populaciji

parametri

na uzorku

statistike

Brojne karakteristike

- ◆ mere centralne tendencije
  - sredina
  - mod
  - medijana
- ◆ mere odstupanja (rasipanja)
  - varijansa
  - standardna devijacija
  - koeficijent varijacije
  - srednje apsolutno odstupanje
- ◆ mere pozicije
  - kvartili, percentili, ...

Mere centralne tendencije

- ◆ sredina
- ◆ mod
- ◆ medijana

MCT – sredina

$$\bar{x} = \frac{\sum x_i f_i}{n} = \frac{x_1 f_1 + x_2 f_2 + \dots + x_k f_k}{n}$$

x_i - varijeteti

f_i - njihove frekvencije

n - veličina uzorka

Primer

20 studenata FABUS-a, koji su odslušali statistiku, dobilo je sledeće ocene na ispitu:

Primer

20 studenata, koji su odslušali statistiku,
dobilo je sledeće ocene na ispitu:

**8, 7, 7, 8, 6, 6, 9, 7, 7, 10,
7, 8, 8, 8, 9, 10, 6, 8, 9, 9**

**8, 7, 7, 8, 6, 6, 9, 7, 7, 10,
7, 8, 8, 8, 9, 10, 6, 8, 9, 9**

Ocene (x_i)	Frekvencije (f_i)
6	
7	
8	
9	
10	

8, 7, 7, 8, 6, 6, 9, 7, 7, 10,
7, 8, 8, 8, 9, 10, 6, 8, 9, 9

Ocene (x_i)	Frekvencije (f_i)
6	3
7	
8	
9	
10	

8, 7, 7, 8, 6, 6, 9, 7, 7, 10,
7, 8, 8, 8, 9, 10, 6, 8, 9, 9

Ocene (x_i)	Frekvencije (f_i)
6	3
7	5
8	
9	
10	

8, 7, 7, 8, 6, 6, 9, 7, 7, 10,
7, 8, 8, 8, 9, 10, 6, 8, 9, 9

Ocene (x_i)	Frekvencije (f_i)
6	3
7	5
8	6
9	
10	

8, 7, 7, 8, 6, 6, 9, 7, 7, 10,
7, 8, 8, 8, 9, 10, 6, 8, 9, 9

Ocene (x_i)	Frekvencije (f_i)
6	3
7	5
8	6
9	4
10	

8, 7, 7, 8, 6, 6, 9, 7, 7, **10**,
7, 8, 8, 8, 9, **10**, 6, 8, 9, 9

Ocene (x_i)	Frekvencije (f_i)
6	3
7	5
8	6
9	4
10	2

Statistička tabela

x_i	f_i
6	3
7	5
8	6
9	4
10	2
	20

MCT – sredina

x_i	f_i	$x_i f_i$
6	3	18
7	5	35
8	6	48
9	4	36
10	2	20
	20	157

MCT – sredina

x_i	f_i	$x_i f_i$
6	3	18
7	5	35
8	6	48
9	4	36
10	2	20
	20	157

$$\bar{x} = \frac{157}{20} = 7.85$$

MCT – mod

varijetet koji ima
najveću frekvenciju

MCT – mod

varijetet koji ima najveću frekvenciju

x_i	f_i
6	3
7	5
8	6
9	4
10	2

MCT – mod

varijetet koji ima najveću frekvenciju

mod = 8

x_i	f_i
6	3
7	5
8	6
9	4
10	2

MCT – medijana

vrednost obeležja
tačno na sredini...

MCT – medijana

vrednost obeležja
tačno na sredini...

x_i	f_i
6	3
7	5
8	6
9	4
10	2
	20

MCT – medijana

F_i - kumulativne frekvencije

x_i	f_i	F_i
6	3	3
7	5	8
8	6	14
9	4	
10	2	
	20	

MCT – medijana

F_i - kumulativne
frekvencije

deseti i jedanaesti u
nizu su na sredini

$$\text{medijana} = (8+8)/2 = 8$$

x_i	f_i	F_i
6	3	3
7	5	8
8	6	14
9	4	
10	2	
	20	

Oznake...

parametar / statistika	populacija	uzorak
sredina		

Oznake...

parametar / statistika	populacija	uzorak
sredina	μ	$\bar{X}$

Mere odstupanja

- ◆ varijansa (disperzija)
- ◆ standardna devijacija
- ◆ koeficijent varijacije
- ◆ srednje apsolutno odstupanje

Zašto mere odstupanja?

- ◆ 4 bebe od godinu dana i 6 baka od 66 god.
- ◆ 5 žena od 39 god. i 5 muškaraca od 41 god.

Zašto mere odstupanja?

- ◆ 4 bebe od godinu dana i 6 baka od 66 god.

x_i	f_i	$x_i f_i$
1	4	4
66	6	396
	10	400

- ◆ 5 žena od 39 god. i 5 muškaraca od 41 god.

x_i	f_i	$x_i f_i$
39	5	195
41	5	205
	10	400

Zašto mere odstupanja?

- ◆ 4 bebe od godinu dana i 6 baka od 66 god.

x_i	f_i	$x_i f_i$
1	4	4
66	6	396
	10	400

$$\bar{x} = \frac{400}{10} = 40$$

- ◆ 5 žena od 39 god. i 5 muškaraca od 41 god.

x_i	f_i	$x_i f_i$
39	5	195
41	5	205
	10	400

$$\bar{x} = \frac{400}{10} = 40$$

Pojedinačna odstupanja

x_i	$x_i - \bar{x}$	f_i
6		3
7		5
8		6
9		4
10		2

Pojedinačna odstupanja

x_i	$x_i - \bar{x}$	f_i
6	- 1.85	3
7	- 0.85	5
8	0.15	6
9	1.15	4
10	2.15	2

Pojedinačna odstupanja

x_i	$x_i - \bar{x}$	f_i	$(x_i - \bar{x}) f_i$
6	- 1.85	3	
7	- 0.85	5	
8	0.15	6	
9	1.15	4	
10	2.15	2	

Pojedinačna odstupanja

x_i	$x_i - \bar{x}$	f_i	$(x_i - \bar{x}) f_i$
6	- 1.85	3	- 5.55
7	- 0.85	5	- 4.25
8	0.15	6	0.90
9	1.15	4	4.60
10	2.15	2	4.30

Pojedinačna odstupanja

x_i	$x_i - \bar{x}$	f_i	$(x_i - \bar{x}) f_i$
6	- 1.85	3	- 5.55
7	- 0.85	5	- 4.25
8	0.15	6	0.90
9	1.15	4	4.60
10	2.15	2	4.30
			0

Pojedinačna odstupanja

x_i	$x_i - \bar{x}$	f_i	$(x_i - \bar{x}) f_i$
6	- 1.85	3	- 5.55
7	- 0.85	5	- 4.25
8	0.15	6	0.90
9	1.15	4	4.60
10	2.15	2	4.30
			0

Varijansa

$$s^2 = \frac{\sum (x_i - \bar{x})^2 \cdot f_i}{n} = \frac{\sum x_i^2 f_i}{n} - \bar{x}^2$$

x_i - varijeteti

f_i - njihove frekvencije

n - veličina uzorka

$\bar{x}$ - sredina

Varijansa

x_i	f_i	$x_i f_i$
6	3	18
7	5	35
8	6	48
9	4	36
10	2	20
	20	157

Varijansa

x_i	f_i	$x_i f_i$	$x_i^2 f_i$
6	3	18	
7	5	35	
8	6	48	
9	4	36	
10	2	20	
	20	157	

Varijansa

x_i	f_i	$x_i f_i$	$x_i^2 f_i$
6	3	18	108
7	5	35	245
8	6	48	384
9	4	36	324
10	2	20	200
	20	157	

Varijansa

x_i	f_i	$x_i f_i$	$x_i^2 f_i$
6	3	18	108
7	5	35	245
8	6	48	384
9	4	36	324
10	2	20	200
	20	157	1261

Varijansa

x_i	f_i	$x_i f_i$	$x_i^2 f_i$
6	3	18	108
7	5	35	245
8	6	48	384
9	4	36	324
10	2	20	200
	20	157	1261

$$s^2 = \frac{1261}{20} - 7.85^2$$

Varijansa

x_i	f_i	$x_i f_i$	$x_i^2 f_i$
6	3	18	108
7	5	35	245
8	6	48	384
9	4	36	324
10	2	20	200
	20	157	1261

$$s^2 = \frac{1261}{20} - 7.85^2$$

$$s^2 = 63.05 - 61.6225$$

Varijansa

x_i	f_i	$x_i f_i$	$x_i^2 f_i$
6	3	18	108
7	5	35	245
8	6	48	384
9	4	36	324
10	2	20	200
	20	157	1261

$$s^2 = \frac{1261}{20} - 7.85^2$$

$$s^2 = 63.05 - 61.6225$$

$$s^2 = 1.4275$$

Standardna devijacija

standardna devijacija = $\sqrt{\text{varijansa}}$

$$s^2 = 1.4275$$

$$s = \sqrt{1.4275} = 1.1948$$

Oznake...

parametar / statistika	populacija	uzorak
sredina	μ	$\bar{X}$
standardna devijacija	σ	S

sredina **10** standardna devijacija **1**

sredina **100** standardna devijacija **1**

prosečna teža **10 kg**

a odstupanje od nje **1 kg**

sredina **10** standardna devijacija **1**

sredina **100** standardna devijacija **1**

prosečna teža **100 kg**

a odstupanje od nje **1 kg**

10%

prosečna težina **10 kg**
a odstupanje od nje **1 kg**

sredina **10** standardna devijacija **1**

sredina **100** standardna devijacija **1**

prosečna težina **100 kg**
a odstupanje od nje **1 kg**

1%

Potrebna **i** sredina **i**
standardna devijacija ...

Koeficijent varijacije

$$\text{koeficijent varijacije} = \frac{\text{standardna devijacija}}{\text{sredina}}$$

$$V = \frac{1.1948}{7.85} = 0.1522$$

$$V = 0.1522 \cdot 100\% = 15.22\%$$

INFERENCIJALNA STATISTIKA

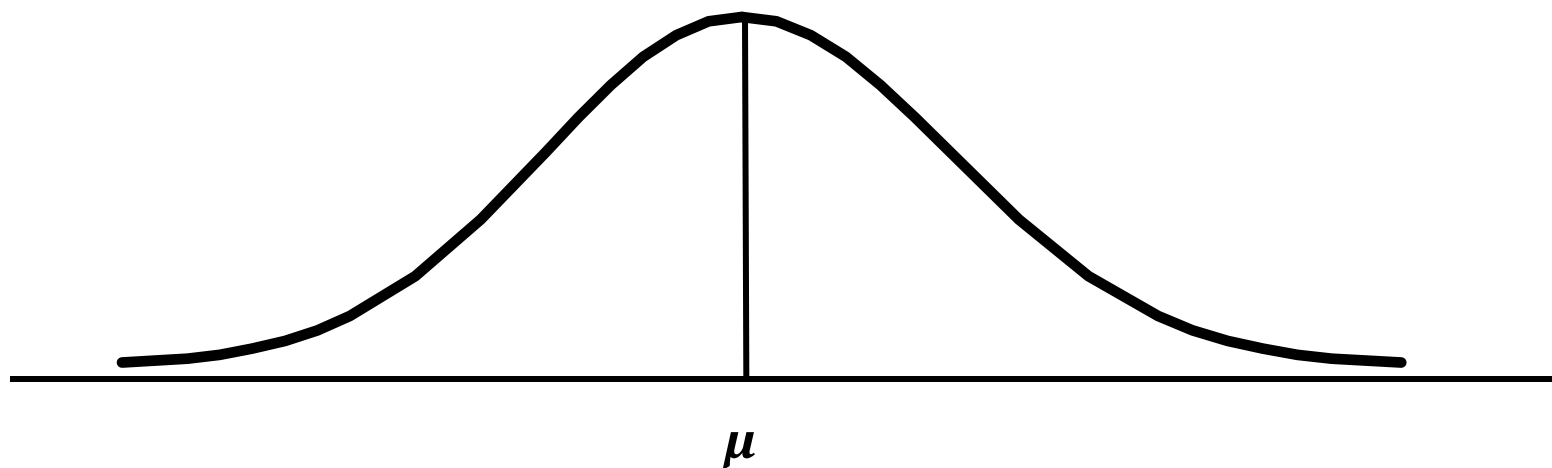

LJILJANA CVETKOVIĆ

<http://people.dmi.uns.ac.rs/~lila/>

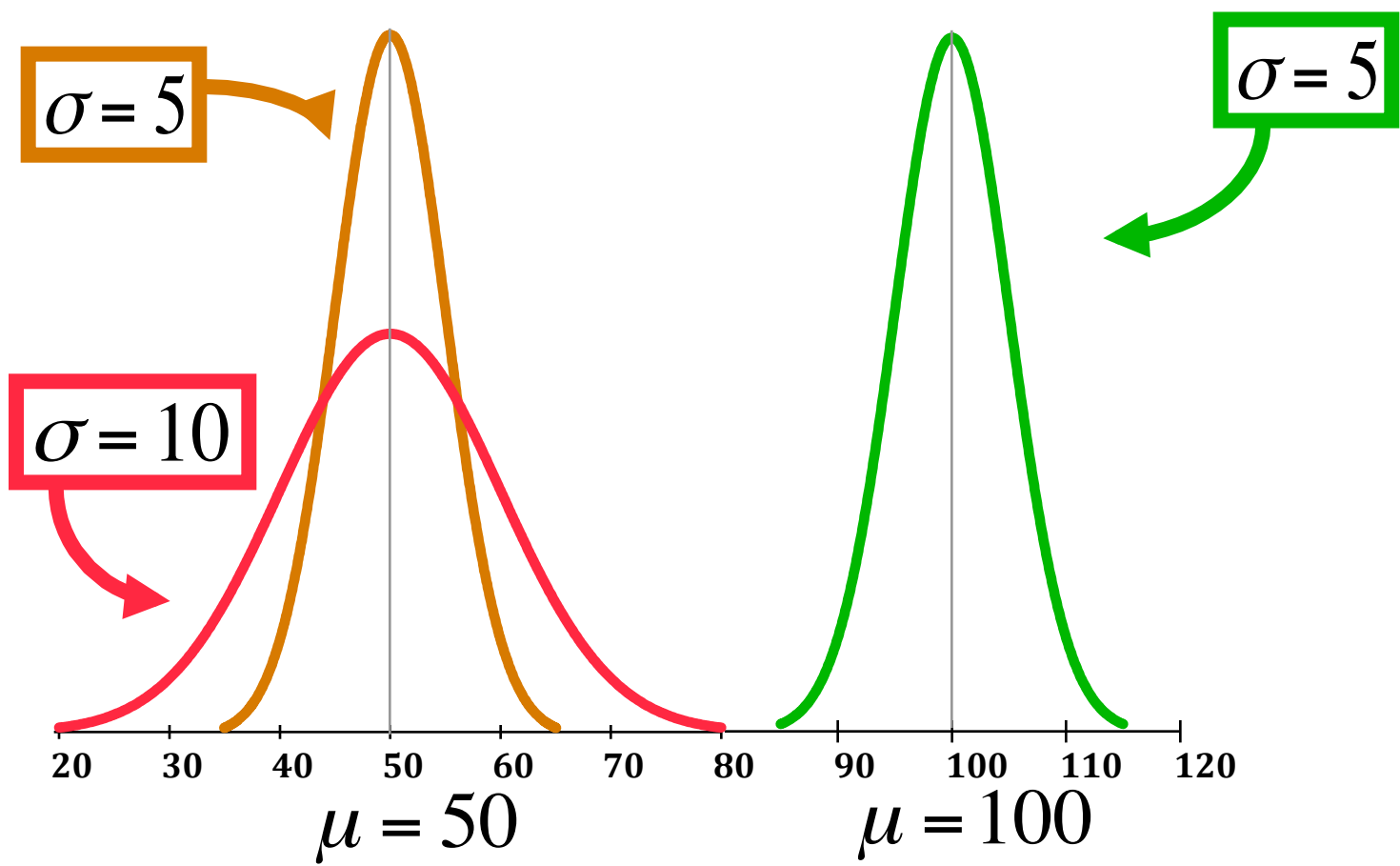
NORMALNA RASPODELA

$$f(x) = \frac{1}{\sigma\sqrt{2\pi}} e^{-\frac{(x-\mu)^2}{2\sigma^2}}$$

Zvono kriva za razne μ i σ

Empirijsko pravilo

Podaci – približno normalno distribuirani

Rastojanje od
sredine

$$\mu \pm 1 \sigma$$

$$\mu \pm 2 \sigma$$

$$\mu \pm 3 \sigma$$

Procenat vrednosti unutar
tog rastojanja

68,3

95,5

99,7

Centralna granična teorema

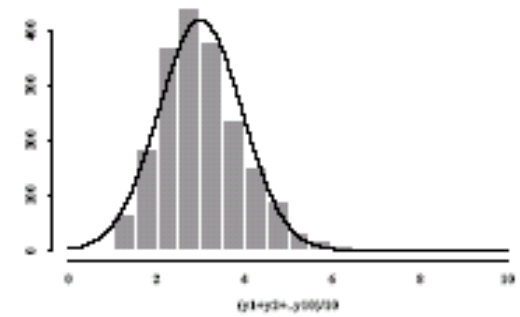
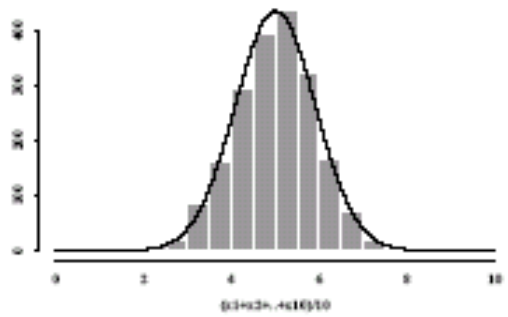
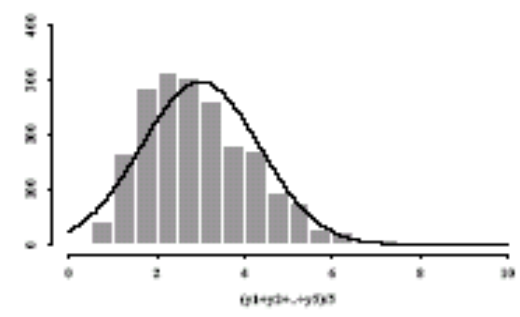
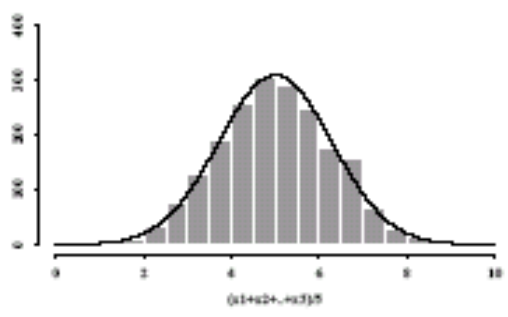
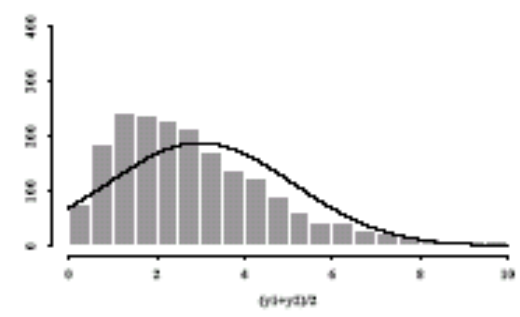
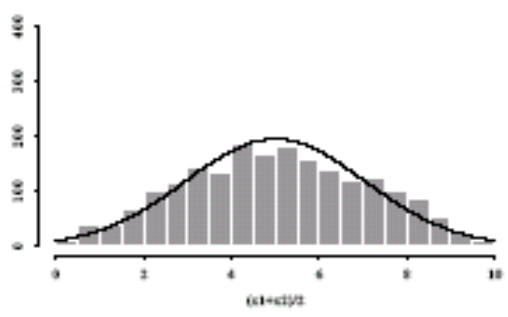
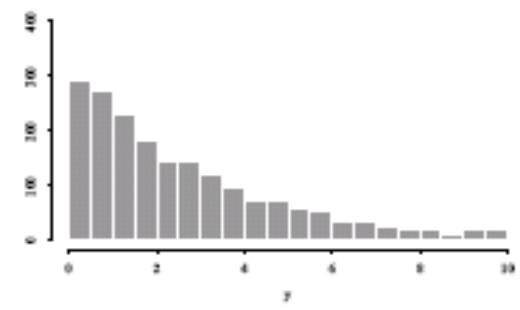
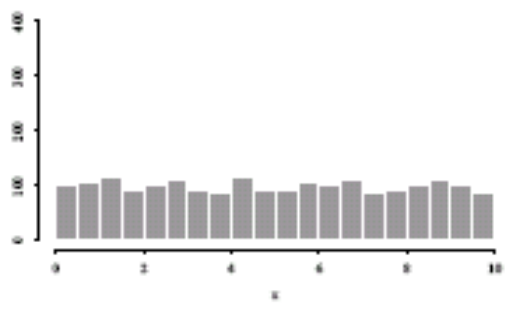
Bez obzira kakva je stvarna raspodela SP, za velike uzorke **raspodela sredina uzoraka** biće bliska normalnoj!

Dakle, možemo posmatrati SP sa raspodelom koja nije ni nalik normalnoj (čak može biti diskretna), ako uzmemo veliki broj velikih uzoraka i nacrtamo histogram sredina uzoraka, njegov oblik će ličiti na normalnu krivu.

Primer

- ◆ Imamo 2 sasvim različite raspodele.
Vršimo 2000 posmatranja
- ◆ Uzimamo uzorke dimenzije 2 iz svake populacije i računamo sredine. To ponovimo 1999 puta
- ◆ Ponovimo sve za uzorke dimenzije 5 i 10

INTERVALI POVERENJA

◆ ZA SREDINU

Osnovna ideja...

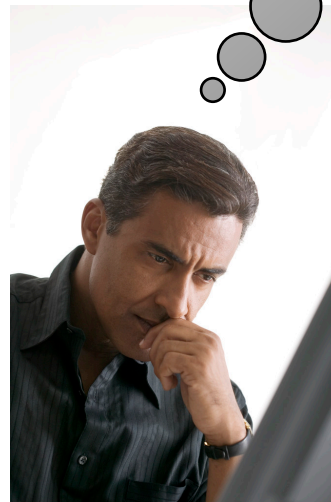
Populacija

Sredina μ je
nepoznata

Slučajni uzorak

Sredina
 $\bar{x} = 50$

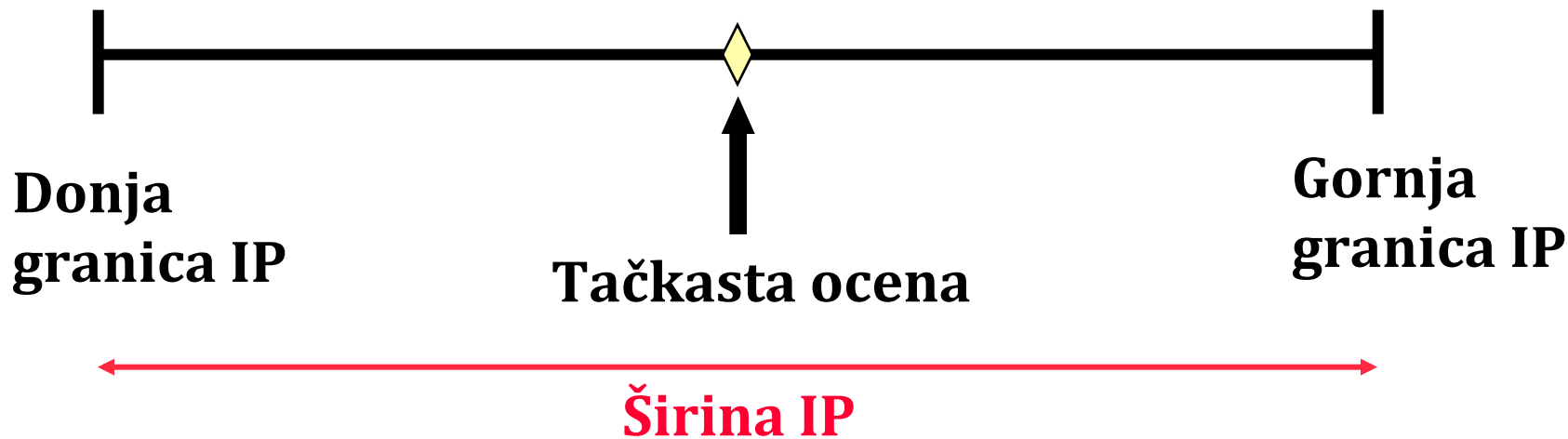
Ja sam 95%
siguran da je
 μ između 40
i 60.

Tačkaste i intervalne ocene

- ◆ Tačkasta ocena je *broj*
- ◆ Intervalna ocena daje dodatnu informaciju o *variranju*

Tačkaste ocene

Ocenjujemo populacioni parametar ...		... pomoću uzoračke statistike (tačkaste ocene)
Sredina	μ	$\bar{x}$
Varijansa	σ^2	s^2

Nivo poverenja

- ◆ Verovatnoća da IP sadrži nepoznati populacioni parametar
- ◆ U procentima (manje od 100%)
- ◆ Označava se sa $1 - \alpha$

Nivo poverenja $1-\alpha$

- ◆ Na primer, nivo poverenja je 95%
- ◆ $1 - \alpha = 0.95$
- ◆ Interpretacija:
  - 95% svih IP koji se mogu konstruisati će sadržati tačnu vrednost nepoznatog parametra
- ◆ Svaki pojedinačni interval može a ne mora da sadrži tačan parametar

Opšta formula za sve IP

korekcija

Tačkasta ocena $\pm$ (Kritična vrednost) (Standardna greška)

$\bar{x}$

iz tablice

$\frac{s}{\sqrt{n-1}}$

$z_{\frac{1-\alpha}{2}}$

$t_{n-1, \alpha}$

Računanje korekcije ε

ε

$n > 30$	$z_{\frac{1-\alpha}{2}} \frac{s}{\sqrt{n-1}}$
$n \leq 30$	$t_{n-1, \alpha} \frac{s}{\sqrt{n-1}}$

Ako je poznata veličina populacije N

$$\frac{n}{N} < 0.04 = 4\%$$

$$(\bar{x} - \varepsilon, \bar{x} + \varepsilon)$$

$$\frac{n}{N} \geq 0.04 = 4\%$$

$$\kappa = \sqrt{\frac{N - n}{N - 1}}$$

$$(\bar{x} - \kappa\varepsilon, \bar{x} + \kappa\varepsilon)$$

Naš primer...

IP za sredinu sa nivoom poverenja $1 - \alpha = 95\%$

Dati ili prethodno sračunati podaci:

$$n = 20, \quad \bar{x} = 7.85, \quad s = 1.1948, \quad 1 - \alpha = 0.95$$

Izbor formule za korekciju:

$$\varepsilon = t_{n-1, \alpha} \frac{s}{\sqrt{n-1}}$$

Računanje korekcije:

$$t_{19, 0.05} = 2.093 \quad \varepsilon = 2.093 \cdot \frac{1.1948}{\sqrt{19}} = 0.5737$$

IP za sredinu je:

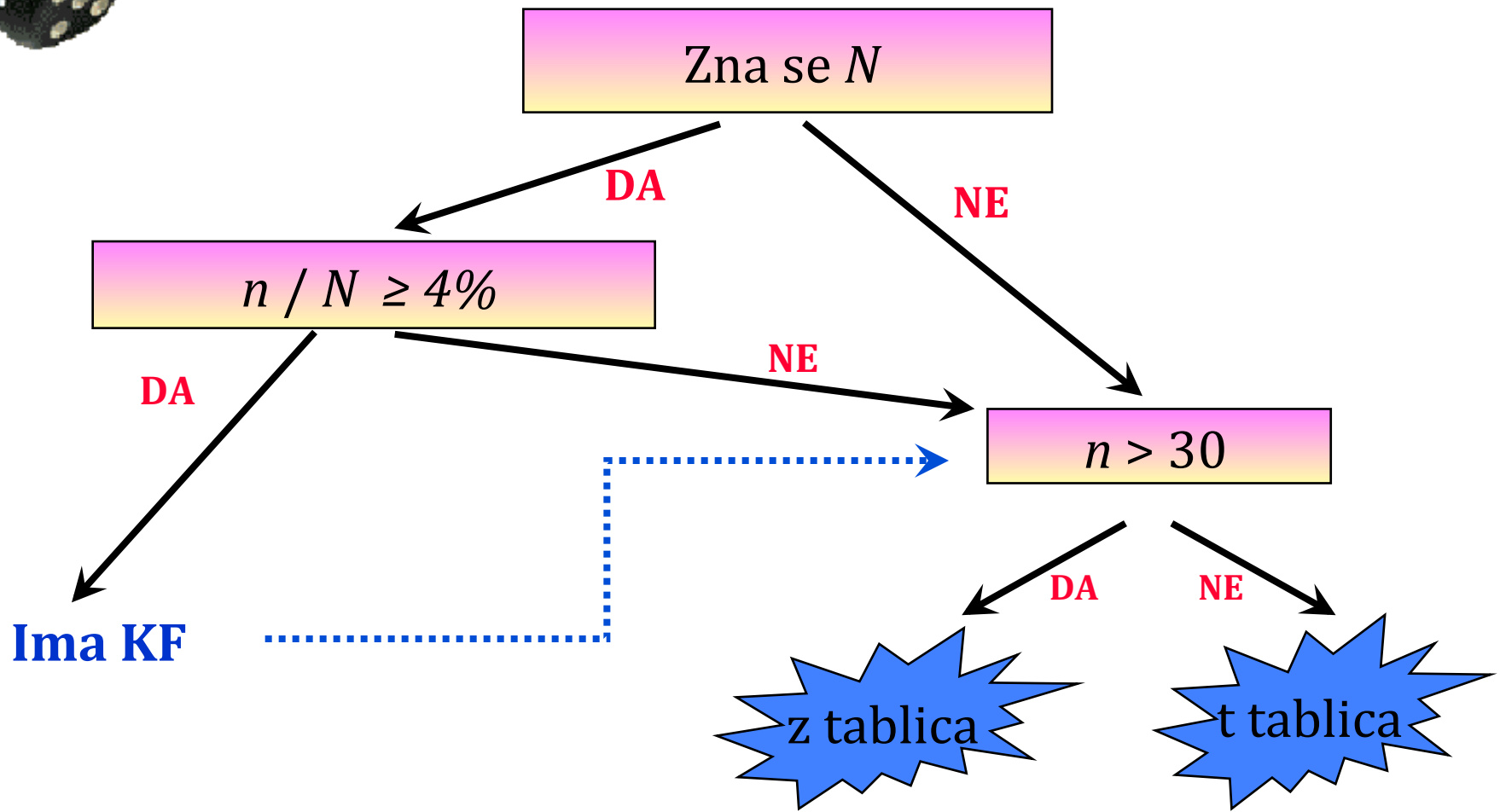
$$(81.375 - 5.711, 81.375 + 5.711) = (75.664, 87.086)$$

Interpretacija:

Ako eksperiment ponovimo "bezbroj", tj. veliki broj puta, uzimajući nove i nove uzorke dimenzije 20 i sračunavajući IP za sredinu, u 95% slučajeva tačan parametar (sredina populacije, tj. prosečan broj poena svih studenata koji su polagali statistiku) **bi bio** neka vrednost iz dobijenog intervala.

Algoritam

TESTIRANJE HIPOTEZA

LJILJANA CVETKOVIĆ

<http://people.dmi.uns.ac.rs/~lila/>

Šta je hipoteza?

- ◆ Hipoteza je tvrdnja (pretpostavka) o populacionom parametru:
  - populaciona sredina

Primer: Prosečan mesečni račun za mobilni telefon u Novom Sadu je $\mu = 420$ RSD

Nulta hipoteza, H_0

- ◆ Tvrdi nešto (numerički) što će se testirati

Primer: Prosečan mesečni račun za mobilni telefon u Novom Sadu je $\mu = 420$ RSD

- ◆ Uvek se odnosi na populacioni parametar, a ne na uzoračku statistiku

$$H_0 : \mu = 420$$

$$H_0 : \bar{x} = 420$$

Nulta hipoteza, H_0

- ◆ Počinje pretpostavkom da je nulta hipoteza tačna
  - Slično onome “nevin dok se ne dokaže da je kriv”
- ◆ Upućuje na **status quo**
- ◆ Može se **odbaciti** ili **ne odbaciti**

Alternativna hipoteza, H_A

- ◆ Je suprotna od nulte hipoteze
- ◆ Napada **status quo**
- ◆ Najčešće je to nešto u šta istraživač veruje (i potrebno je da to potvrdi) – **istraživačeva hipoteza**

Formulacija hipoteze

- ◆ Neko tvrdi da je prosečan mesečni račun za mobilni telefon u Novom Sadu 420 RSD. Analitičar mobilne telefonije želi da proveri ovo tvrdjenje.
-
- ◆ Šta je odgovarajući test?

Formulacija hipoteze

$H_0: \mu = 420$ (prosečan račun je onakav kakav se tvrdi) **status quo**

$H_A: \mu \neq 420$ (prosečan račun nije onakav kakav se tvrdi)

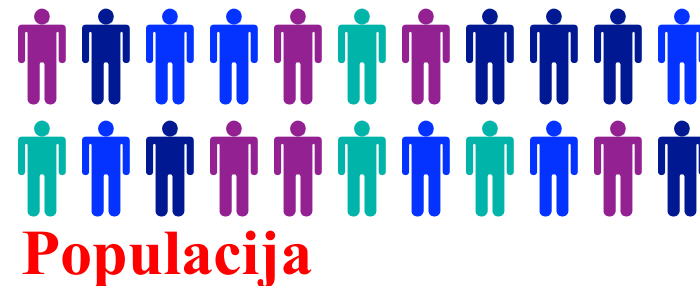
Analitičar će poverovati u tvrdnju, izuzev u slučaju da nađe dovoljno dokaza da je odbaci.

Postupak testiranja hipoteze

Tvrđenje: prosečna starost populacije je 50.

Nulta hipoteza: $H_0: \mu = 50$

Biramo slučajan uzorak

Neka je prosečna starost uzorka 20:
 $\bar{x} = 20$

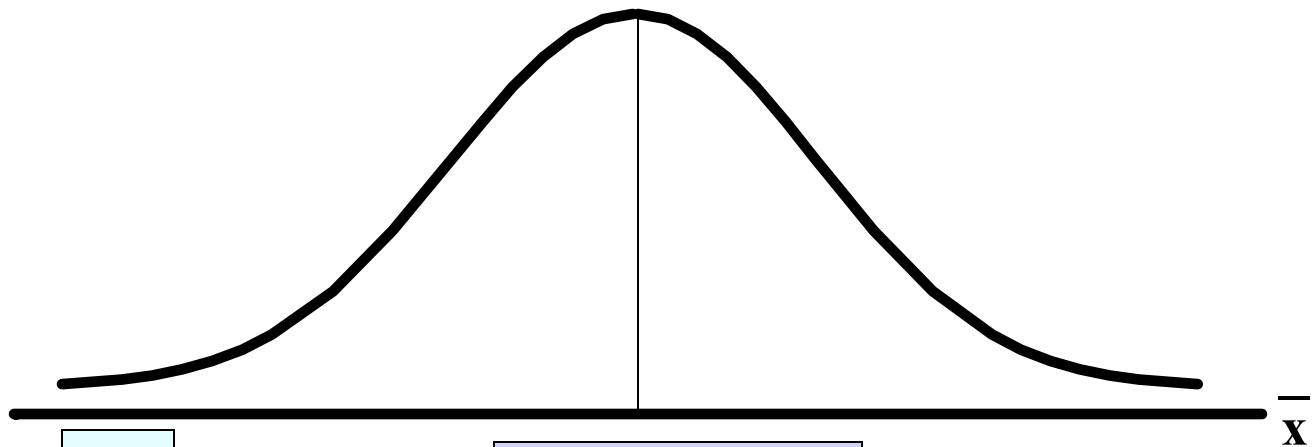
Da li je
 $\bar{x} = 20$
verovatno
ako je
 $\mu = 50?$

**Ako nije
ODBACI
nultu hipotezu**

Razlog za odbacivanje H_0

raspodela za $\bar{x}$

20

$\mu = 50$
Ako je H_0 tačna

Ako nije verovatno da ćemo dobiti ovoliku uzoračku sredinu...

... U stvari to je populaciona sredina...

... Onda ćemo odbaciti nultu hipotezu da je $\mu = 50$.

Greške u zaključivanju

◆ Greška I tipa

- Odbaciti **tačnu** nultu hipotezu

Verovatnoća greške I tipa je α

- Zove se **nivo značajnosti** testa
- Zadaje se unapred od strane istraživača

Greške u zaključivanju

◆ Greška I tipa

- Ne odbaciti **netačnu** nultu hipotezu

Verovatnoća greške II tipa je β

Ishodi i verovatnoće

Mogući ishodi nakon testiranja hipoteze

**Ishod
(Verovatnoća)**

	Činjenično stanje	
Zaključak	H_0 tačna	H_0 netačna
Ne odbaciti H_0	Nema greške ($1 - \alpha$)	Greška II tipa (β)
Odbaciti H_0	Greška I tipa (α)	Nema greške ($1 - \beta$)

Primer

Advokat se trudi da dokaže da određena kompanija nema fer odnos prema ženama zaposlenim u toj kompaniji, u smislu da njihovo povećanje plate ne prati prosečno povećanje plata, koje na godišnjem nivou iznosi 8%.

$$H_0 : \mu = 0.08$$

$$H_A : \mu < 0.08$$

Greška I tipa: Kompanija je kažnjena, iako nije imala diskriminišući odnos prema ženskim zaposlenicima

Greška II tipa: Dozvoljava se kompaniji da radi bez sankcija, iako ima diskriminišući odnos prema ženskim zaposlenicima

Nivo značajnosti, α

- ◆ Definiše vrednosti uzoračke statistike koje nisu verovatne ako je nulta hipoteza tačna
  - Definiše **kritičnu oblast** (region odbacivanja)
- ◆ Obeležava se sa α
  - Tipične vrednosti su 0.01, 0.05, 0.10
- ◆ Bira ga istraživač unapred

Osnovni princip

Ono što nas interesuje pojednostavljeno je u vidu dva suprotstavljena tvrđenja, tj. dve hipoteze:

- ◆ nulte hipoteze H_0
- ◆ alternativne hipoteze H_A

Ove dve hipoteze *ne tretiraju* se na isti način!

Zaključak, nakon testiranja, može biti:

- ◆ odbaciti H_0 odbacujemo H_0 u korist H_A
- ◆ ne odbaciti H_0 nema dovoljno dokaza protiv H_0

Postupak

1. **korak:** Formulirati nultu hipotezu H_0 i alternativnu H_A
2. **korak:** Izabrati α (ova vrednost treba da je mala, obično manja od 10%)
3. **korak:** Izabrati test statistiku i izračunati njenu vrednost na osnovu podataka iz uzorka
4. **korak:** Uporediti dobijenu vrednost statistike sa kritičnom vrednošću (koja zavisi od izabranog α)
5. **korak:** Doneti odluku:
  - Ako test statistika "upada" u kritičnu oblast - odbaciti H_0 u korist H_A
  - Ako test statistika ne "upada" u kritičnu oblast - zaključiti da nema dovoljno dokaza protiv H_0

t-test za sredinu populacije

Cilj: Uporediti sredinu uzorka i sredinu cele populacije

Uslovi: Populacija mora imati neprekidnu raspodelu, ako je obim uzorka $n < 30$

Nulta hipoteza: $H_0 : \mu = \mu_0$

Alternativna hipoteza: $H_A : \mu$ se značajno razlikuje od μ_0

Statistika:
$$t = \frac{(\bar{x} - \mu_0)\sqrt{n}}{s}$$

Kritična vrednost iz tablice: $t_{n-1,\alpha}$

Zaključak: Ako je $|t| > t_{n-1,\alpha}$ nulta hipoteza se odbacuje

Znak =

$$\mu = \mu_0$$

sredina populacije je
bliska broju μ_0

Primer

Slučajno je izabrano 26 radnika jedne fabrike patika i svakom od njih izmereno je vreme (u sekundama), za koje ušnjiraju pertle

broj sekundi	broj radnika
25	4
26	4
28	6
29	5
33	4
38	3

Da li sa nivoom značajnosti $\alpha = 0.05$ možemo tvrditi da je vreme šnjiranja pertli 30 sekundi?

Da li sa nivoom značajnosti $\alpha = 0.05$ možemo tvrditi da je vreme šnjiranja pertli 30 sekundi?

x_i	f_i
25	4
26	4
28	6
29	5
33	4
38	3
	26

Da li sa nivoom značajnosti $\alpha = 0.05$ možemo tvrditi da je vreme šnjiranja pertli 30 sekundi?

x_i	f_i	$x_i f_i$	$x_i^2 f_i$
25	4	100	2500
26	4	104	2704
28	6	168	4704
29	5	145	4205
33	4	132	4356
38	3	114	4332
	26	763	22801
sredina	29.35		
stand. dev.	3.97		

Test

Uslovi: Populacija ima neprekidnu raspodelu

Nulta hipoteza: $H_0 : \mu = 30$

Alternativna hipoteza: $H_A : \mu$ se značajno razlikuje od 30

Statistika:
$$t = \frac{(\bar{x} - \mu_0)\sqrt{n}}{s} = \frac{(29.35 - 30)\sqrt{26}}{3.97} = -0.835$$

Kritična vrednost iz tablice: $t_{25,0.05} = 2.060$

Zaključak: Nije $|t| > 2.060$, pa se nulta hipoteza **ne odbacuje**

Dakle, sa nivoom značajnosti 0.05, *nemamo dokaza* protiv hipoteze da je prosečno vreme šnjiranja pertli 30 sekundi.

Pristup preko p-vrednosti

- ◆ Konvertovati uzoračku statistiku ($\bar{x}$) u test statistiku (t)
- ◆ Odrediti **p-vrednost** iza tablice ili kompjuterski
- ◆ Uporediti **p-vrednost** sa α

- Ako je $p\text{-vrednost} < \alpha$, odbaciti H_0
- Ako je $p\text{-vrednost} \geq \alpha$, ne odbaciti H_0

p-vrednost

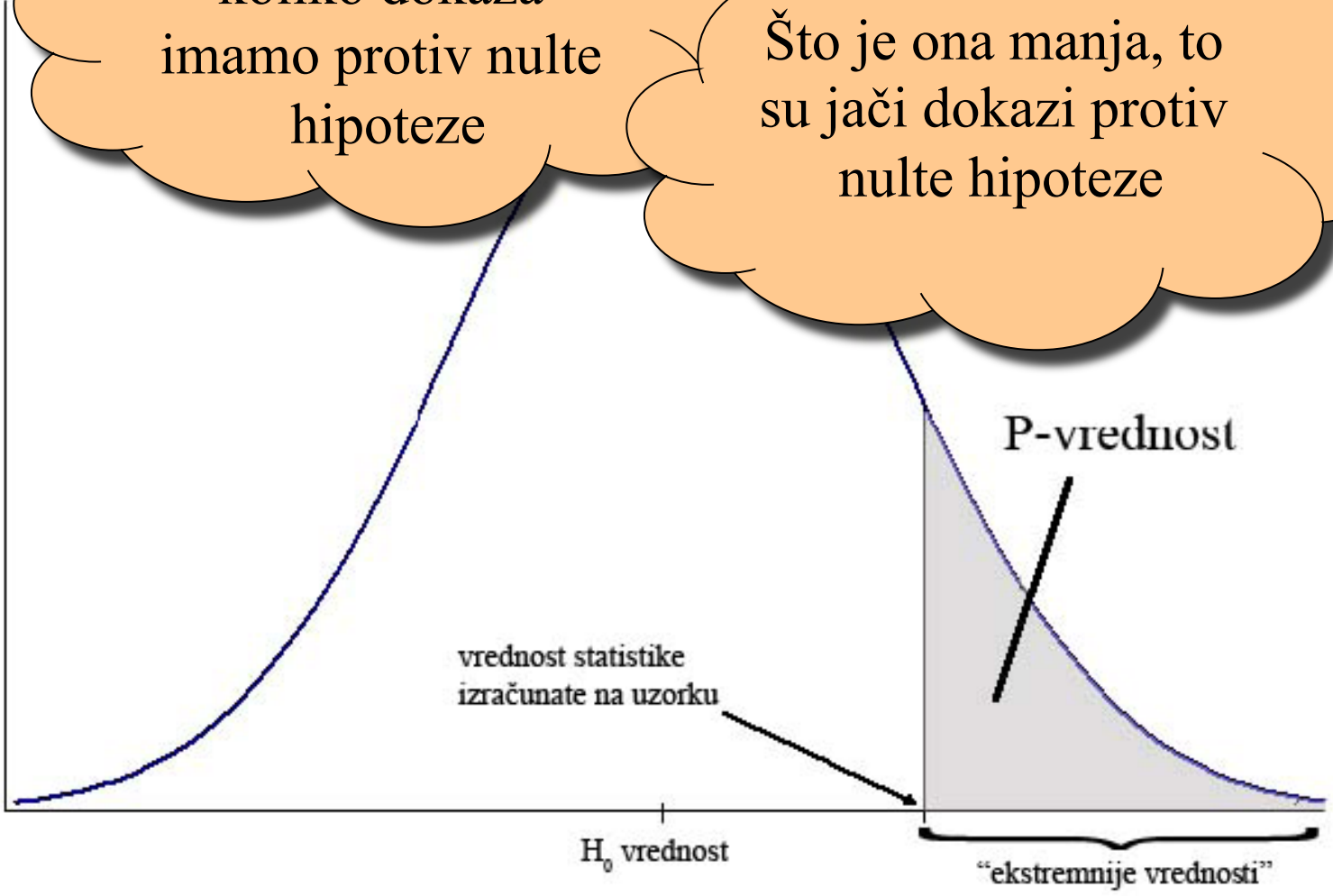
- ◆ Je verovatnoća da će test statistika biti ekstremnija nego opažena uzoračka vrednost **ako je H_0 tačna**
  - Zove se još i opaženi nivo značajnosti
  - Najmanje α za koje H_0 može da se odbaci
  - Što je ona manja, to su jači dokazi protiv nulte hipoteze

dnost

P-vrednost je mera koliko dokaza imamo protiv nulte hipoteze

Što je ona manja, to su jači dokazi protiv nulte hipoteze

Interpretacija P-vrednosti

P-vrednost	Interpretacija
$P < 0.01$	veoma jak dokaz protiv H_0
$0.01 \leq P < 0.05$	umeren dokaz protiv H_0
$0.05 \leq P < 0.10$	nagoveštaj protiv H_0
$0.10 \leq P$	malo ili nema realnih dokaza protiv H_0

Isti primer pomoću P-vrednosti

Nulta hipoteza: $H_0 : \mu = 30$

Alternativna hipoteza: $H_A : \mu$ se značajno razlikuje od 30

Test statistika: $t = -0.835$

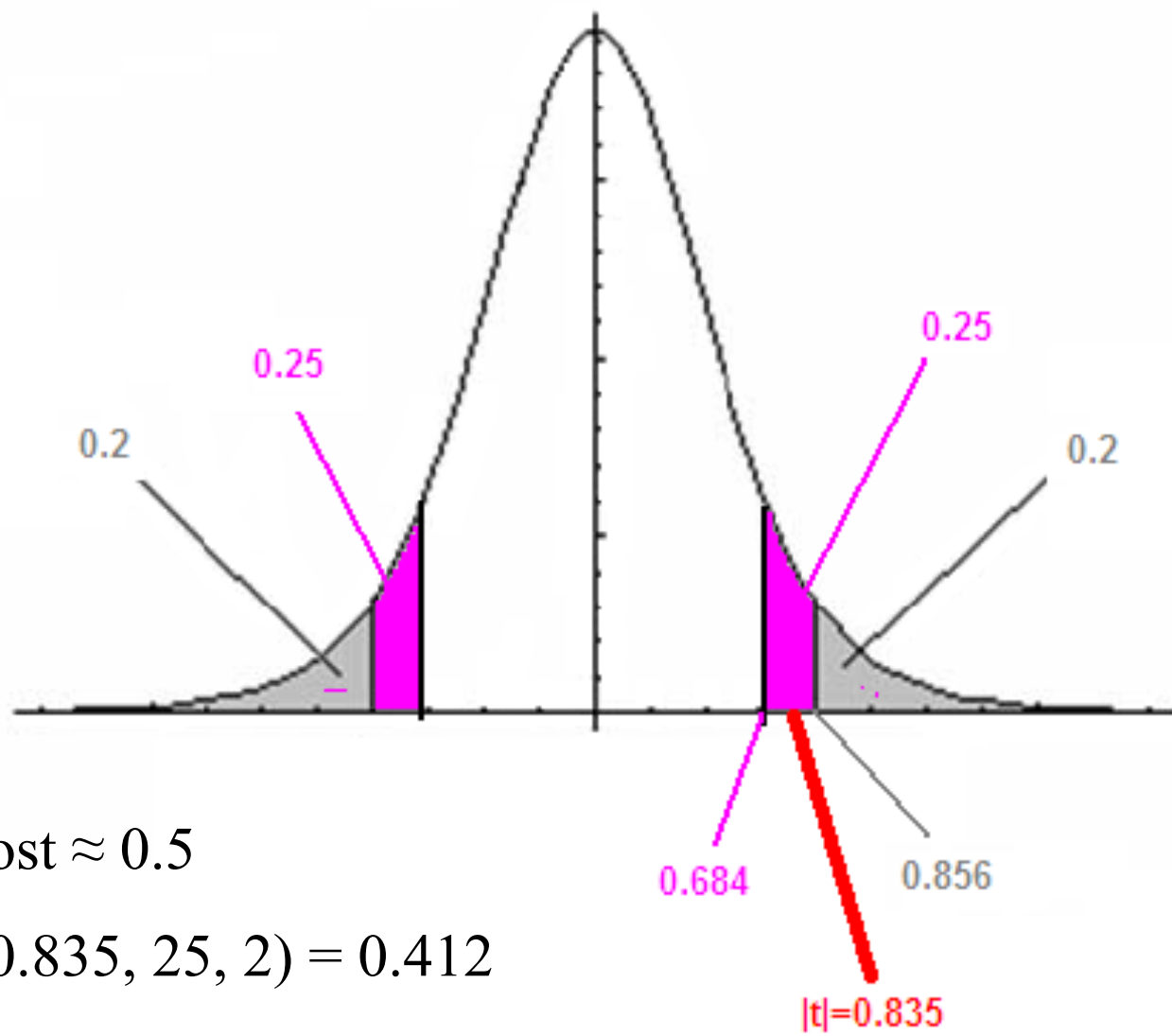
P-vrednost: t-tablica, 25-ta vrsta ($n - 1 = 25$)

$n \setminus \alpha$	0.500	0.400	0.300	0.200	0.100	0.050	...
25	0.684	0.856	1.058	1.316	1.708	2.060	...

$|t| = 0.835$ je između 0.684 i 0.856

P-vrednost je između 0.4 i 0.5 (**P-vrednost ≈ 0.5**)

Zaključak: P-vrednost (0.5) nije manja ili jednaka sa $\alpha = 0.05$, pa se nulta hipoteza **ne odbacuje**

P-vrednost ≈ 0.5

$$\text{TDIST}(0.835, 25, 2) = 0.412$$

Pojačati zaključak...

P-vrednost	Interpretacija
$P < 0.01$	veoma jak dokaz protiv H_0
$0.01 \leq P < 0.05$	umeren dokaz protiv H_0
$0.05 \leq P < 0.10$	nagoveštaj protiv H_0
$0.10 \leq P$	malo ili nema realnih dokaza protiv H_0

PARAMETARSKI TESTOVI

ANOVA ANalysis Of Variances

PARAMETARSKI TESTOVI

ANOVA

ANalysis Of Variances

Uveo je Fisher 1923. kao novi metod razdvajanja dejstva različitih tretmana u dobro dizajniranom naučnom eksperimentu, koga je nazvao „analiza varijanse“

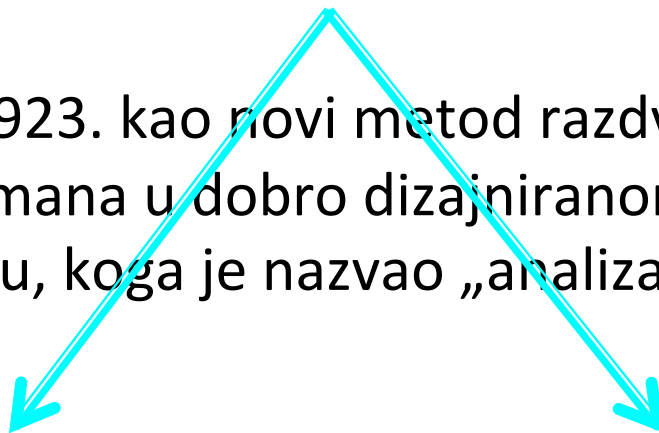

PARAMETARSKI TESTOVI

ANOVA

ANalysis Of Variances

Uveo je Fisher 1923. kao novi metod razdvajanja dejstva različitih tretmana u dobro dizajniranom naučnom eksperimentu, koga je nazvao „analiza varijanse“

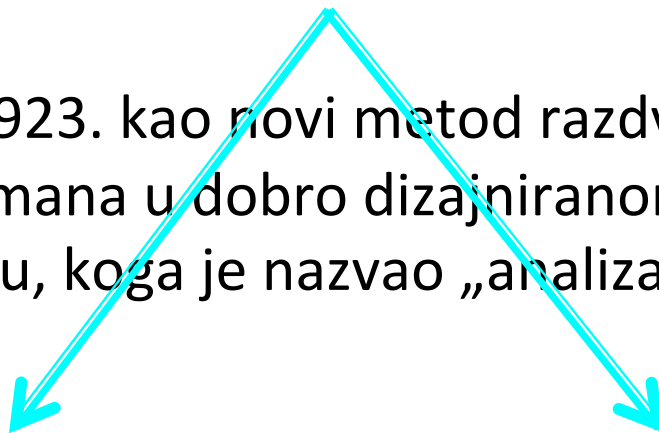

PARAMETARSKI TESTOVI

ANOVA

ANalysis Of Variances

Uveo je Fisher 1923. kao novi metod razdvajanja dejstva različitih tretmana u dobro dizajniranom naučnom eksperimentu, koga je nazvao „analiza varijanse“

jednofaktorska

višefaktorska

PARAMETARSKI TESTOVI

ANOVA

ANalysis Of Variances

Uveo je Fisher 1923. kao novi metod razdvajanja dejstva različitih tretmana u dobro dizajniranom naučnom eksperimentu, koga je nazvao „analiza varijanse“

jednofaktorska

višefaktorska

Jednofaktorska ANOVA

... Bavi se ispitivanjem uticaja jedne nezavisne promenljive (**FAKTOR UTICAJA**) na jednu zavisnu promenljivu.

Jednofaktorska ANOVA

... Bavi se ispitivanjem uticaja jedne nezavisne promenljive (**FAKTOR UTICAJA**) na jednu zavisnu promenljivu.

Faktor uticaja ima 3 ili više kategorija (grupa).

ANOVA tabela

Izvor varijabilite ta	Suma kvadrata	Stepeni slobode	varijanse	F

ANOVA tabela

Izvor varijabilite ta	Suma kvadrata	Stepeni slobode	varijanse	F
između				
unutar				
ukupno				

ANOVA tabela

Izvor varijabilite ta	Suma kvadrata	Stepeni slobode	varijanse	F
između	Q_i			
unutar	Q_u			
ukupno	Q			

ANOVA tabela

Izvor varijabilite ta	Suma kvadrata	Stepeni slobode	varijanse	F
između	Q_j	$m-1$		
unutar	Q_u	$mn-m$		
ukupno	Q	$mn-1$		

ANOVA tabela

Izvor varijabilite ta	Suma kvadrata	Stepeni slobode	varijanse	F
između	Q_j	$m-1$	 = $\frac{\quad}{\quad}$	
unutar	Q_u	$mn-m$		
ukupno	Q	$mn-1$		

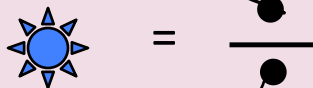

ANOVA tabela

Izvor varijabilite ta	Suma kvadrata	Stepeni slobode	varijanse	F
između	Q_i	$m-1$	 = 	
unutar	Q_u	$mn-m$		
ukupno	Q	$mn-1$		

ANOVA tabela

Izvor varijabilite ta	Suma kvadrata	Stepeni slobode	varijanse	F
između	Q_i	$m-1$		
unutar	Q_u	$mn-m$		
ukupno	Q	$mn-1$		

ANOVA tabela

Izvor varijabilite ta	Suma kvadrata	Stepeni slobode	varijanse	F
između	Q_i	$m-1$	 = $\frac{\bullet}{\bullet}$	
unutar	Q_u	$mn-m$	 = —	
ukupno	Q	$mn-1$		

ANOVA tabela

Izvor varijabilite ta	Suma kvadrata	Stepeni slobode	varijanse	F
između	Q_i	$m-1$	 = $\frac{\bullet}{\bullet}$	
unutar	Q_u	$mn-m$	 = $\frac{\bullet}{\bullet}$	
ukupno	Q	$mn-1$		

ANOVA tabela

Izvor varijabilite ta	Suma kvadrata	Stepeni slobode	varijanse	F
između	Q_i	$m-1$	 = $\frac{\bullet}{\bullet}$	
unutar	Q_u	$mn-m$	 = $\frac{\bullet}{\bullet}$	
ukupno	Q	$mn-1$		

ANOVA tabela

Izvor varijabilite ta	Suma kvadrata	Stepeni slobode	varijanse	F
između	Q_i	$m-1$	 = $\frac{\bullet}{\bullet}$	= $\frac{\text{Sun icon}}{\text{Moon icon}}$
unutar	Q_u	$mn-m$	 = $\frac{\bullet}{\bullet}$	
ukupno	Q	$mn-1$		

PRIMER

- ◆ Radi testiranja novog sistema obuke zaposlenih, jedna firma je na slučajan način izabrala dvadeset ispitanika, koji su podeljeni u četiri grupe po pet. Prva grupa je primila obuku tipa A, druga tipa B, treća tipa C i četvrta tipa D. Zatim je tokom probnog perioda od mesec dana, merena efikasnost ispitanika u obavljanju radnih zadataka. Rezultati istraživanja su dati u tabeli:

Tip obuke		Efikasnost u %				
A	87	79	85	92	77	
B	72	71	80	73	84	
C	92	85	87	78	83	
D	70	72	70	88	75	

PITANJE

Da li se, na nivou značajnosti od 1%, na osnovu ovog uzorka, može tvrditi da tip obuke ne utiče na efikasnost obavljanja radnih zadataka? Da li se dolazi do istog zaključka na nivou značajnosti od 5%?

Postavljanje hipoteze

Postavljanje hipoteze

**H_0 : Tip obuke ne utiče na prosečnu efikasnost
($\mu_1 = \mu_2 = \mu_3 = \mu_4$)**

H_A : Tip obuke utiče na prosečnu efikasnost

SITAN RAČUN...

Sredine uzoraka						Zbir	Sredina
uzorak 1	87	79	85	92	77	420	84
uzorak 2	72	71	80	73	84	380	76
uzorak 3	92	85	87	78	83	425	85
uzorak 4	70	72	70	88	75	375	75
						Ukupna sredina	80

SITAN RAČUN...

Sredine uzoraka						Zbir	Sredina
uzorak 1	87	79	85	92	77	420	84
uzorak 2	72	71	80	73	84	380	76
uzorak 3	92	85	87	78	83	425	85
uzorak 4	70	72	70	88	75	375	75
						Ukupna sredina	80

Kvadrati odstupanja od ukupne sredine						Zbir
uzorak 1	49	1	25	144	9	228
uzorak 2	64	81	0	49	16	210
uzorak 3	144	25	49	4	9	231
uzorak 4	100	64	100	64	25	353
Q						1022

SITAN RAČUN...

Sredine uzoraka						Zbir	Sredina
uzorak 1	87	79	85	92	77	420	84
uzorak 2	72	71	80	73	84	380	76
uzorak 3	92	85	87	78	83	425	85
uzorak 4	70	72	70	88	75	375	75
						Ukupna sredina	80

Kvadrati odstupanja od ukupne sredine						Zbir
uzorak 1	49	1	25	144	9	228
uzorak 2	64	81	0	49	16	210
uzorak 3	144	25	49	4	9	231
uzorak 4	100	64	100	64	25	353
Q						1022

SITAN RAČUN...

Sredine uzoraka						Zbir	Sredina
uzorak 1	87	79	85	92	77	420	84
uzorak 2	72	71	80	73	84	380	76
uzorak 3	92	85	87	78	83	425	85
uzorak 4	70	72	70	88	75	375	75
						Ukupna sredina	80

Kvadrati odstupanja od ukupne sredine						Zbir
uzorak 1	49	1	25	144	9	228
uzorak 2	64	81	0	49	16	210
uzorak 3	144	25	49	4	9	231
uzorak 4	100	64	100	64	25	353
Q						1022

Kvadrati odstupanja unutar uzorka						Zbir
uzorak 1	9	25	1	64	49	148
uzorak 2	16	25	16	9	64	130
uzorak 3	49	0	4	49	4	106
uzorak 4	25	9	25	169	0	228
Q _u						612

SITAN RAČUN...

Sredine uzoraka						Zbir	Sredina
uzorak 1	87	79	85	92	77	420	84
uzorak 2	72	71	80	73	84	380	76
uzorak 3	92	85	87	78	83	425	85
uzorak 4	70	72	70	88	75	375	75
						Ukupna sredina	80

Kvadrati odstupanja od ukupne sredine						Zbir
uzorak 1	49	1	25	144	9	228
uzorak 2	64	81	0	49	16	210
uzorak 3	144	25	49	4	9	231
uzorak 4	100	64	100	64	25	353
Q						1022

Kvadrati odstupanja unutar uzorka						Zbir
uzorak 1	9	25	1	64	49	148
uzorak 2	16	25	16	9	64	130
uzorak 3	49	0	4	49	4	106
uzorak 4	25	9	25	169	0	228
Q _u						612

SITAN RAČUN...

Izvor varijabiliteta	Suma kvadrata	Stepeni slobode	Varijanse	F statistika
Izmedju uzoraka	410	3	136,67	3,5730
Unutar uzoraka	612	16	38,25	
Ukupno	1022	19		

SITAN RAČUN...

Izvor varijabiliteta	Suma kvadrata	Stepeni slobode	Varijanse	F statistika
Izmedju uzoraka	410	3	136,67	3,5730
Unutar uzoraka	612	16	38,25	
Ukupno	1022	19		

SITAN RAČUN...

Izvor varijabiliteta	Suma kvadrata	Stepeni slobode	Varijanse	F statistika
Izmedju uzoraka	410	3	136,67	3,5730
Unutar uzoraka	612	16	38,25	
Ukupno	1022	19		

m	4
n	5
Nivo značajnosti	0,01
Kritična vrednost	5,2922

m	4
n	5
Nivo značajnosti	0,05
Kritična vrednost	3,2389

SITAN RAČUN...

Izvor varijabiliteta	Suma kvadrata	Stepeni slobode	Varijanse	F statistika
Izmedju uzoraka	410	3	136,67	3,5730
Unutar uzoraka	612	16	38,25	
Ukupno	1022	19		

m	4
n	5
Nivo značajnosti	0,01
Kritična vrednost	5,2922

m	4
n	5
Nivo značajnosti	0,05
Kritična vrednost	3,2389

F tablica 1% = 0.01

n_1/n_2	1	2	3	4	5	6	7
1	4052.18	4999.50	5403.35	5624.58	5763.65	5858.99	5928.36
2	98.50	99.00	99.17	99.25	99.30	99.33	99.36
3	34.12	30.82	29.46	28.71	28.24	27.91	27.67
4	21.20	18.00	16.69	15.98	15.52	15.21	14.98
5	16.26	13.27	12.06	11.39	10.97	10.67	10.46
6	13.75	10.92	9.78	9.15	8.75	8.47	8.26
7	12.25	9.55	8.45	7.85	7.46	7.19	6.99
8	11.26	8.65	7.59	7.01	6.63	6.37	6.18
9	10.56	8.02	6.99	6.42	6.06	5.80	5.61
10	10.04	7.56	6.55	5.99	5.64	5.39	5.20
11	9.65	7.21	6.22	5.67	5.32	5.07	4.89
12	9.33	6.93	5.95	5.41	5.06	4.82	4.64
13	9.07	6.70	5.74	5.21	4.86	4.62	4.44
14	8.86	6.51	5.56	5.04	4.69	4.46	4.28
15	8.68	6.36	5.42	4.89	4.56	4.32	4.14
16	8.53	6.23	5.29	4.77	4.44	4.20	4.03
17	8.40	6.11	5.18	4.67	4.34	4.10	3.93
18	8.29	6.01	5.09	4.58	4.25	4.01	3.84
19	8.18	5.93	5.01	4.50	4.17	3.94	3.77
20	8.10	5.85	4.94	4.43	4.10	3.87	3.70

$F_{3;16; 0.01}$

n_1/n_2	1	2	3	4	5	6	7
1	4052.18	4999.50	5403.35	5624.58	5763.65	5858.99	5928.36
2	98.50	99.00	99.17	99.25	99.30	99.33	99.36
3	34.12	30.82	29.46	28.71	28.24	27.91	27.67
4	21.20	18.00	16.69	15.98	15.52	15.21	14.98
5	16.26	13.27	12.06	11.39	10.97	10.67	10.46
6	13.75	10.92	9.78	9.15	8.75	8.47	8.26
7	12.25	9.55	8.45	7.85	7.46	7.19	6.99
8	11.26	8.65	7.59	7.01	6.63	6.37	6.18
9	10.56	8.02	6.99	6.42	6.06	5.80	5.61
10	10.04	7.56	6.55	5.99	5.64	5.39	5.20
11	9.65	7.21	6.22	5.67	5.32	5.07	4.89
12	9.33	6.93	5.95	5.41	5.06	4.82	4.64
13	9.07	6.70	5.74	5.21	4.86	4.62	4.44
14	8.86	6.51	5.56	5.04	4.69	4.46	4.28
15	8.68	6.36	5.42	4.89	4.56	4.32	4.14
16	8.53	6.23	5.29	4.77	4.44	4.20	4.03
17	8.40	6.11	5.18	4.67	4.34	4.10	3.93
18	8.29	6.01	5.09	4.58	4.25	4.01	3.84
19	8.18	5.93	5.01	4.50	4.17	3.94	3.77
20	8.10	5.85	4.94	4.43	4.10	3.87	3.70

$F_{3;16; 0.01}$

n_1/n_2	1	2	3	4	5	6	7
1	4052.18	4999.50	5403.35	5624.58	5763.65	5858.99	5928.36
2	98.50	99.00	99.17	99.25	99.30	99.33	99.36
3	34.12	30.82	29.46	28.71	28.24	27.91	27.67
4	21.20	18.00	16.69	15.98	15.52	15.21	14.98
5	16.26	13.27	12.06	11.39	10.97	10.67	10.46
6	13.75	10.92	9.78	9.15	8.75	8.47	8.26
7	12.25	9.55	8.45	7.85	7.46	7.19	6.99
8	11.26	8.65	7.59	7.01	6.63	6.37	6.18
9	10.56	8.02	6.99	6.42	6.06	5.80	5.61
10	10.04	7.56	6.55	5.99	5.64	5.39	5.20
11	9.65	7.21	6.22	5.67	5.32	5.07	4.89
12	9.33	6.93	5.95	5.41	5.06	4.82	4.64
13	9.07	6.70	5.74	5.21	4.86	4.62	4.44
14	8.86	6.51	5.56	5.04	4.69	4.46	4.28
15	8.68	6.36	5.42	4.89	4.56	4.32	4.14
16	8.53	6.23	5.29	4.77	4.44	4.20	4.03
17	8.40	6.11	5.18	4.67	4.34	4.10	3.93
18	8.29	6.01	5.09	4.58	4.25	4.01	3.84
19	8.18	5.93	5.01	4.50	4.17	3.94	3.77
20	8.10	5.85	4.94	4.43	4.10	3.87	3.70

$F_{3;16; 0.01}$

n_1/n_2	1	2	3	4	5	6	7
1	4052.18	4999.50	5403.35	5624.58	5763.65	5858.99	5928.36
2	98.50	99.00	99.17	99.25	99.30	99.33	99.36
3	34.12	30.82	29.46	28.71	28.24	27.91	27.67
4	21.20	18.00	16.69	15.98	15.52	15.21	14.98
5	16.26	13.27	12.06	11.39	10.97	10.67	10.46
6	13.75	10.92	9.78	9.15	8.75	8.47	8.26
7	12.25	9.55	8.45	7.85	7.46	7.19	6.99
8	11.26	8.65	7.59	7.01	6.63	6.37	6.18
9	10.56	8.02	6.99	6.42	6.06	5.80	5.61
10	10.04	7.56	6.55	5.99	5.64	5.39	5.20
11	9.65	7.21	6.22	5.67	5.32	5.07	4.89
12	9.33	6.93	5.95	5.41	5.06	4.82	4.64
13	9.07	6.70	5.74	5.21	4.86	4.62	4.44
14	8.86	6.51	5.56	5.04	4.69	4.46	4.28
15	8.68	6.36	5.42	4.89	4.56	4.32	4.14
16	8.53	6.23	5.29	4.77	4.44	4.20	4.03
17	8.40	6.11	5.18	4.67	4.34	4.10	3.93
18	8.29	6.01	5.09	4.58	4.25	4.01	3.84
19	8.18	5.93	5.01	4.50	4.17	3.94	3.77
20	8.10	5.85	4.94	4.43	4.10	3.87	3.70

F tablica 5% = 0.05

n_1/n_2	1	2	3	4	5	6	7
1	161.45	199.50	215.71	224.58	230.16	233.99	236.77
2	18.51	19.00	19.16	19.25	19.30	19.33	19.35
3	10.13	9.55	9.28	9.12	9.01	8.94	8.89
4	7.71	6.94	6.59	6.39	6.26	6.16	6.09
5	6.61	5.79	5.41	5.19	5.05	4.95	4.88
6	5.99	5.14	4.76	4.53	4.39	4.28	4.21
7	5.59	4.74	4.35	4.12	3.97	3.87	3.79
8	5.32	4.46	4.07	3.84	3.69	3.58	3.50
9	5.12	4.26	3.86	3.63	3.48	3.37	3.29
10	4.96	4.10	3.71	3.48	3.33	3.22	3.14
11	4.84	3.98	3.59	3.36	3.20	3.09	3.01
12	4.75	3.89	3.49	3.26	3.11	3.00	2.91
13	4.67	3.81	3.41	3.18	3.03	2.92	2.83
14	4.60	3.74	3.34	3.11	2.96	2.85	2.76
15	4.54	3.68	3.29	3.06	2.90	2.79	2.71
16	4.49	3.63	3.24	3.01	2.85	2.74	2.66
17	4.45	3.59	3.20	2.96	2.81	2.70	2.61
18	4.41	3.55	3.16	2.93	2.77	2.66	2.58
19	4.38	3.52	3.13	2.90	2.74	2.63	2.54
20	4.35	3.49	3.10	2.87	2.71	2.60	2.51

$F_{3;16; 0.05}$

n_1/n_2	1	2	3	4	5	6	7
1	161.45	199.50	215.71	224.58	230.16	233.99	236.77
2	18.51	19.00	19.16	19.25	19.30	19.33	19.35
3	10.13	9.55	9.28	9.12	9.01	8.94	8.89
4	7.71	6.94	6.59	6.39	6.26	6.16	6.09
5	6.61	5.79	5.41	5.19	5.05	4.95	4.88
6	5.99	5.14	4.76	4.53	4.39	4.28	4.21
7	5.59	4.74	4.35	4.12	3.97	3.87	3.79
8	5.32	4.46	4.07	3.84	3.69	3.58	3.50
9	5.12	4.26	3.86	3.63	3.48	3.37	3.29
10	4.96	4.10	3.71	3.48	3.33	3.22	3.14
11	4.84	3.98	3.59	3.36	3.20	3.09	3.01
12	4.75	3.89	3.49	3.26	3.11	3.00	2.91
13	4.67	3.81	3.41	3.18	3.03	2.92	2.83
14	4.60	3.74	3.34	3.11	2.96	2.85	2.76
15	4.54	3.68	3.29	3.06	2.90	2.79	2.71
16	4.49	3.63	3.24	3.01	2.85	2.74	2.66
17	4.45	3.59	3.20	2.96	2.81	2.70	2.61
18	4.41	3.55	3.16	2.93	2.77	2.66	2.58
19	4.38	3.52	3.13	2.90	2.74	2.63	2.54
20	4.35	3.49	3.10	2.87	2.71	2.60	2.51

ZAKLJUČAK

tablica 1%

5,29

ZAKLJUČAK

tablica 1%

5,29

odbacujemo H_0

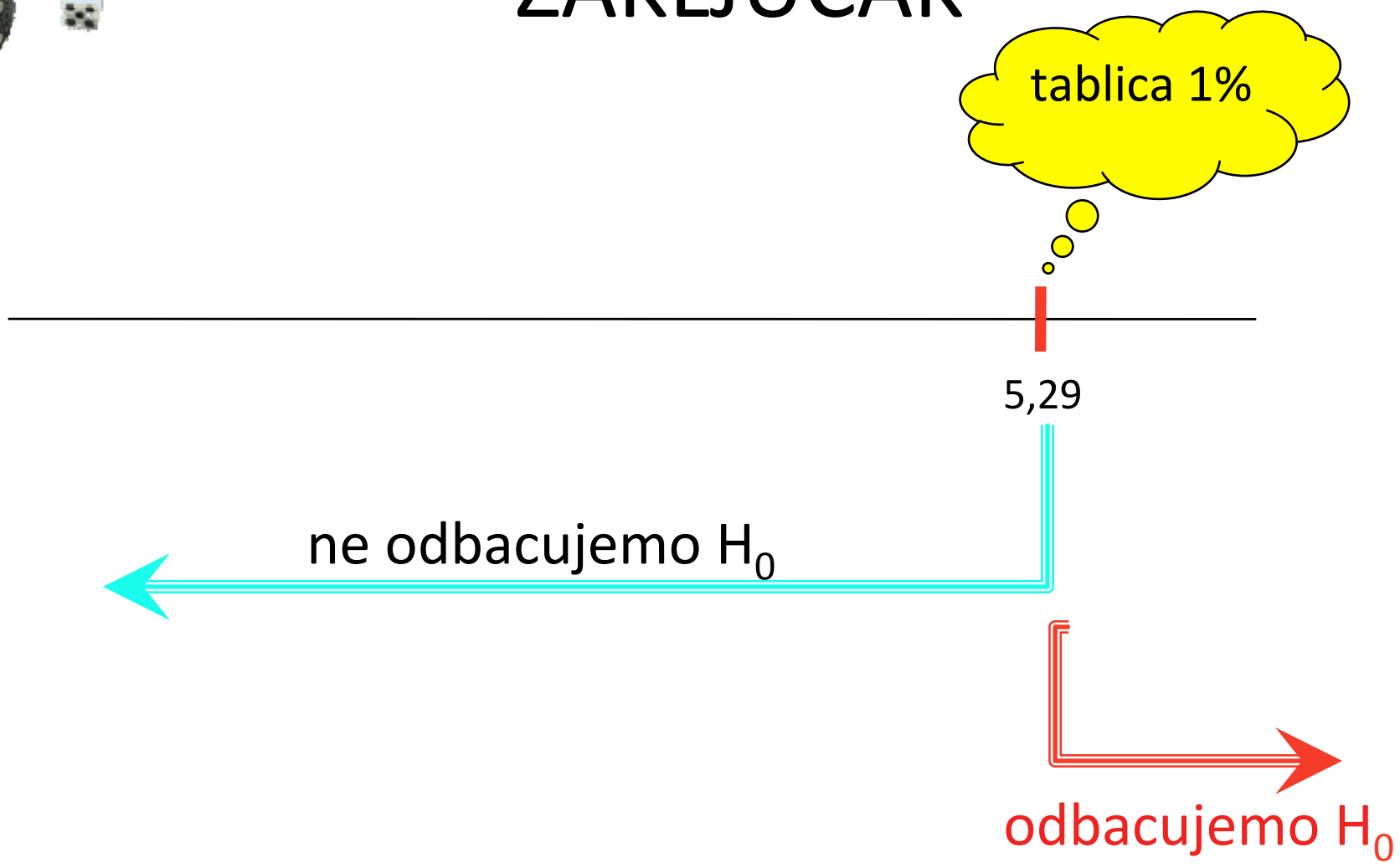
ZAKLJUČAK

tablica 1%

5,29

ne odbacujemo H_0

odbacujemo H_0

ZAKLJUČAK

sračunato

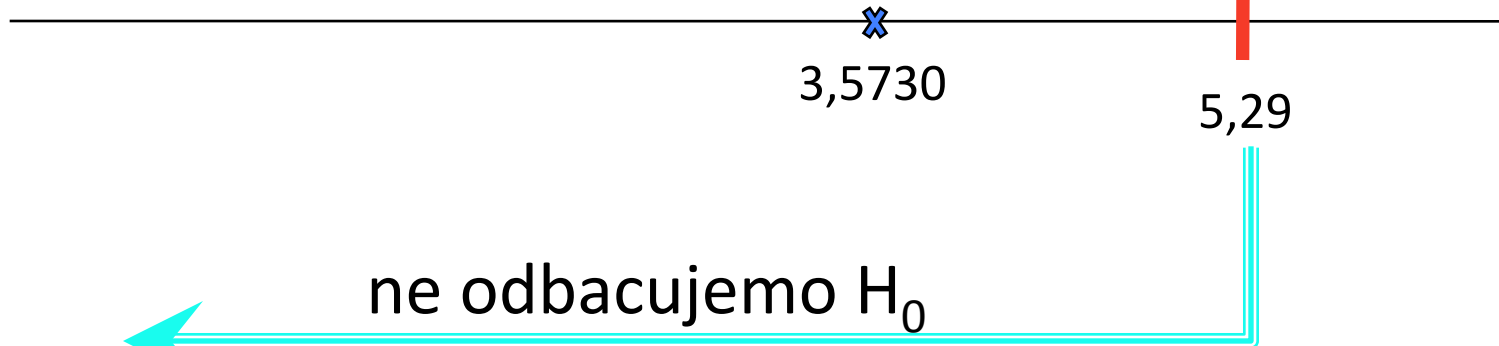
tablica 1%

3,5730

5,29

ne odbacujemo H_0

odbacujemo H_0

ZAKLJUČAK

sračunato

tablica 1%

3,5730

5,29

ne odbacujemo H_0

odbacujemo H_0

ZAKLJUČAK

tablica 5%

3,24

ZAKLJUČAK

tablica 5%

3,24

ne odbacujemo H_0

odbacujemo H_0

ZAKLJUČAK

tablica 5%

sračunato

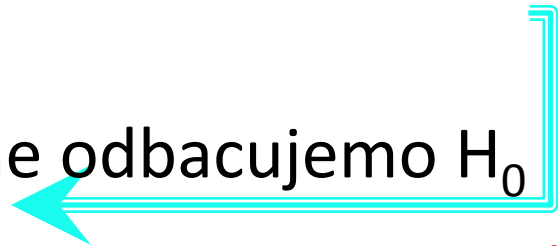

3,24

3,5730

ne odbacujemo H_0

odbacujemo H_0

ZAKLJUČAK

tablica 5%

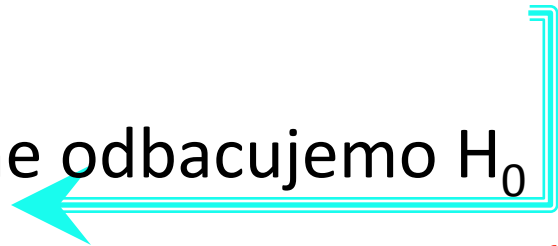
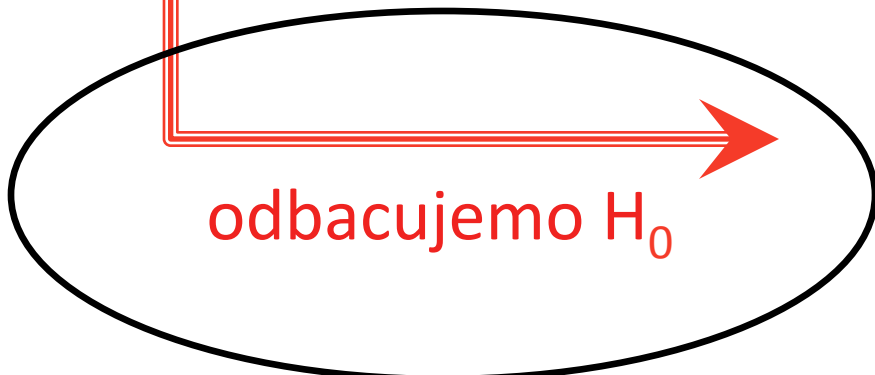
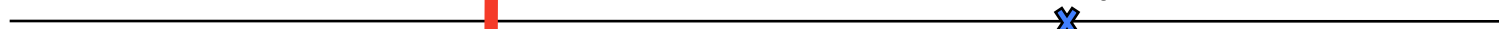
sračunato

3,24

3,5730

ne odbacujemo H_0

odbacujemo H_0

ZAKLJUČAK

Izvor varijabiliteta	Suma kvadrata	Stepeni slobode	Varijanse	F statistika
Izmedju uzoraka	410	3	136,67	3,5730
Unutar uzoraka	612	16	38,25	
Ukupno	1022	19		

m	4
n	5
Nivo značajnosti	0,01
Kritična vrednost	5,2922

H_0 se ne odbacuje

Sa 1% nema dokaza da tip obuke utiče.

m	4
n	5
Nivo značajnosti	0,05
Kritična vrednost	3,2389

H_0 se odbacuje

Sa 5% ima dokaza da tip obuke utiče.

KORELACIJA I REGRESIJA

LJILJANA CVETKOVIĆ

<http://people.dmi.uns.ac.rs/~lila/>

OSNOVNI POJMOVI

◆ KORELACIJA

- međusobna uzajamna povezanost među pojavama (varijablama, obeležjima, faktorima)

OSNOVNI POJMOVI

◆ KORELACIJA

- međusobna uzajamna povezanost među pojavama (varijablama, obeležjima, faktorima)

◆ VRSTE KORELACIJA

- jednostruka, višestruka
- linearna, nelinearna
- pozitivna, negativna

OSNOVNI POJMOVI

◆ KORELACIJA

- međusobna uzajamna povezanost među pojavama (varijablama, obeležjima, faktorima)

◆ VRSTE KORELACIJA

- jednostruka, višestruka
- linearna, nelinearna
- pozitivna, negativna

◆ MERENJE JAČINE POVEZANOSTI

- koeficijent korelacije r (na uzorku), odn. ρ (populacija)
- koeficijent determinacije r^2

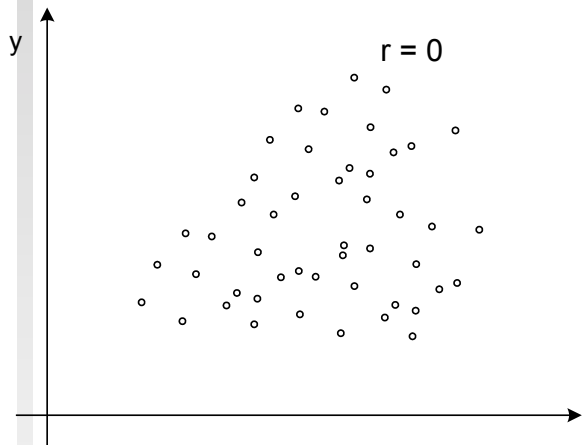
EMPIRIJSKA RASPODELA

Grafički prikaz rasprostiranja podataka

EMPIRIJSKA RASPODELA

Grafički prikaz rasprostiranja podataka

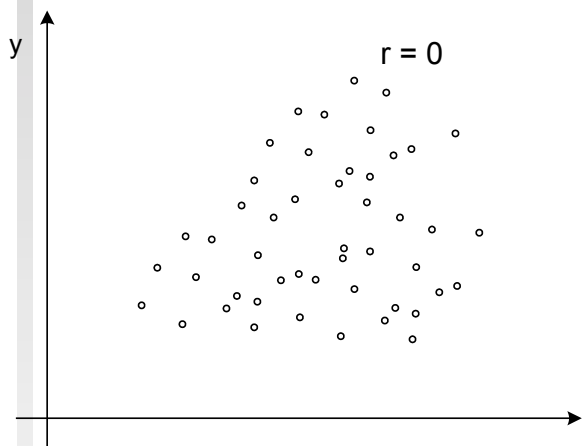

- između promenljivih x i y nema povezanosti

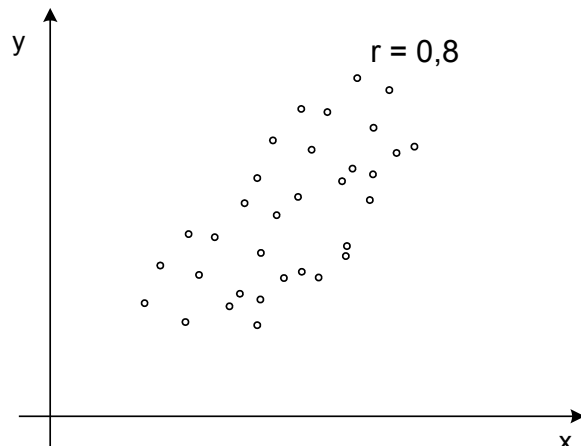

EMPIRIJSKA RASPODELA

Grafički prikaz rasprostiranja podataka

- između promjenljivih x i y nema povezanosti

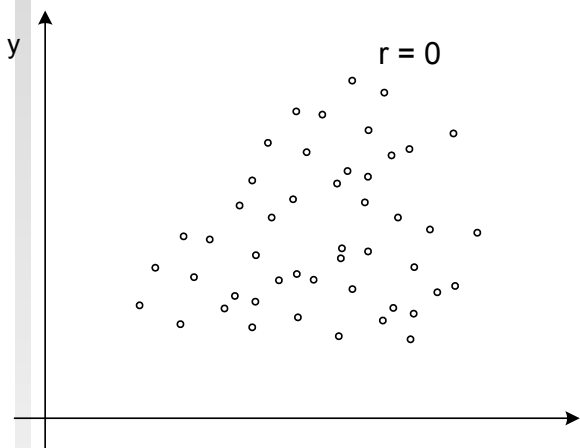

- pozitivna povezanost
porast promjenljive $x \rightarrow$
porast promjenljive y

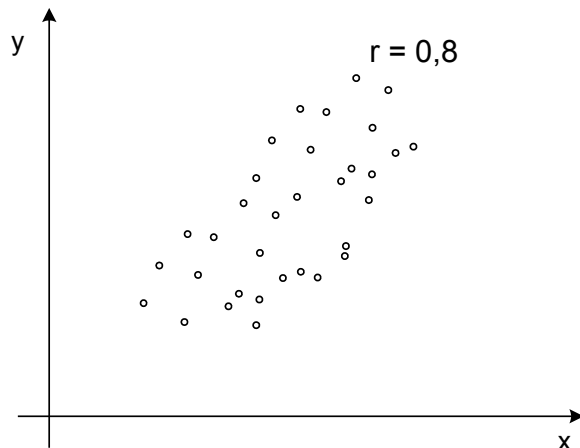

EMPIRIJSKA RASPODELA

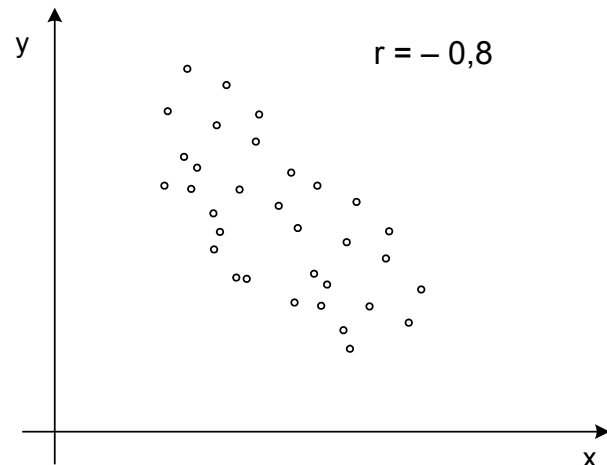
Grafički prikaz rasprostiranja podataka

- između promenljivih x i y nema povezanosti

- pozitivna povezanost
porast promenljive $x \rightarrow$
porast promenljive y

- negativna povezanost
porast promenljive $x \rightarrow$
smanjenje promenljive y

REGRESIJA

- izračunavanje matematičkog modela povezanosti (uticaja) promenljive x (uzroka) i promenljive y (posledice): $y = f(x)$

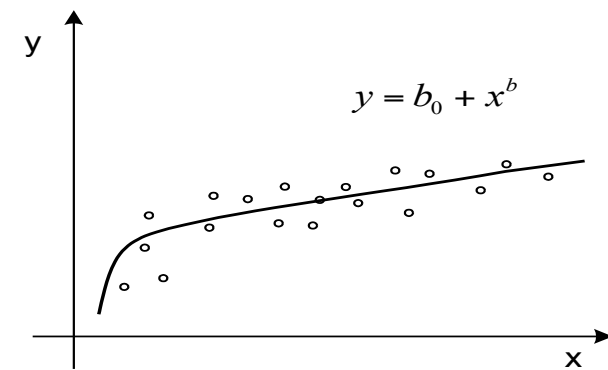
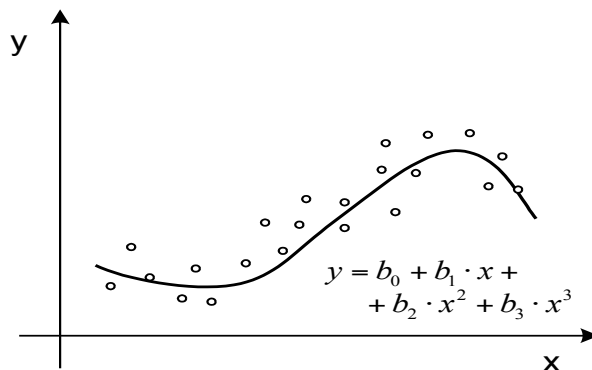
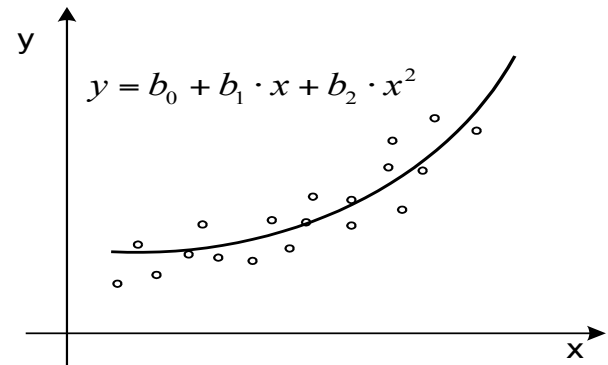
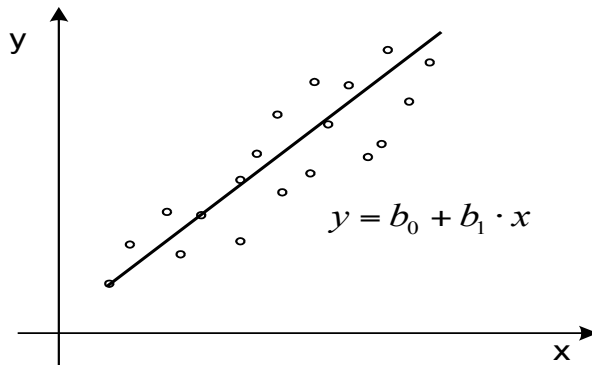
REGRESIJA

- izračunavanje matematičkog modela povezanosti (uticaja) promenljive x (uzroka) i promenljive y (posledice): $y = f(x)$
- oblici regresije – linearna, nelinearna

REGRESIJA

- izračunavanje matematičkog modela povezanosti (uticaja) promenljive x (uzroka) i promenljive y (posledice): $y = f(x)$
- oblici regresije – linearna, nelinearna

UTVRĐIVANJE KORELACIJE

$$s_{xy} = \frac{\sum x_i y_i}{n} - \bar{x} \bar{y} \quad \rightarrow \quad \text{kovarijansa izmedju x i y}$$

$$s_x^2 = \frac{\sum x_i^2}{n} - \bar{x}^2 \quad \rightarrow \quad \text{varijansa promenljive x}$$

$$s_y^2 = \frac{\sum y_i^2}{n} - \bar{y}^2 \quad \rightarrow \quad \text{varijansa promenljive y}$$

$$n \quad \rightarrow \quad \text{broj parova podataka } (x_i, y_i)$$

UTVRĐIVANJE KORELACIJE

koeficijent korelacije (linearne):

$$s_{xy} = \frac{\sum x_i y_i}{n} - \bar{x} \bar{y} \quad \rightarrow \quad \text{kovarijansa izmedju x i y}$$

$$s_x^2 = \frac{\sum x_i^2}{n} - \bar{x}^2 \quad \rightarrow \quad \text{varijansa promenljive x}$$

$$s_y^2 = \frac{\sum y_i^2}{n} - \bar{y}^2 \quad \rightarrow \quad \text{varijansa promenljive y}$$

$$n \quad \rightarrow \quad \text{broj parova podataka } (x_i, y_i)$$

UTVRĐIVANJE KORELACIJE

koeficijent korelacije (linearne): $r = \frac{s_{xy}}{s_x s_y}$

$$s_{xy} = \frac{\sum x_i y_i}{n} - \bar{x} \bar{y} \quad \rightarrow \quad \text{kovarijansa izmedju x i y}$$

$$s_x^2 = \frac{\sum x_i^2}{n} - \bar{x}^2 \quad \rightarrow \quad \text{varijansa promenljive x}$$

$$s_y^2 = \frac{\sum y_i^2}{n} - \bar{y}^2 \quad \rightarrow \quad \text{varijansa promenljive y}$$

n $\rightarrow$ broj parova podataka (x_i, y_i)

UTVRĐIVANJE KORELACIJE

koeficijent korelacije (linearne): $r = \frac{s_{xy}}{s_x s_y}$

$$-1 \leq r \leq +1$$

$$s_{xy} = \frac{\sum x_i y_i}{n} - \bar{x} \bar{y} \rightarrow \text{kovarijansa izmedju x i y}$$

$$s_x^2 = \frac{\sum x_i^2}{n} - \bar{x}^2 \rightarrow \text{varijansa promenljive x}$$

$$s_y^2 = \frac{\sum y_i^2}{n} - \bar{y}^2 \rightarrow \text{varijansa promenljive y}$$

$n \rightarrow$ broj parova podataka (x_i, y_i)

(PRVA) REGRESIONA PRAVA

◆ Jednačina LINEARNE regresije:

$$\hat{y} = ax + b$$

(PRVA) REGRESIONA PRAVA

- ◆ Jednačina LINEARNE regresije: $\hat{y} = ax + b$
- ◆ Koeficijenti a i b određuju se po “metodi najmanjih kvadrata”:

- a (koeficijent pravca) $a = \frac{s_{xy}}{s_x^2}$

- b (odsečak na y osi) $b = \bar{y} - a\bar{x}$

(DRUGA) REGRESIONA PRAVA

- ◆ Jednačina LINEARNE regresije: $\hat{x} = cy + d$

$$c = \frac{s_{xy}}{s_y^2}$$

$$d = \bar{x} - c\bar{y}$$